FORBUNDSREPUBLIKKEN TYSKLAND I INTERNATIONAL POLITIK

BERTEL HEURLIN

En gennemgang af Vesttysklands rolle og placering i det internationale politiske system med særlig henblik på udviklingen efter dannelsen af den store koalitionsregering i december 1966.

1. Indledning: Vilkår og mål

Som alle lande er Forbundsrepublikken Tyskland en del af det internationale system, og er således bundet af de mønstre, muligheder og begrænsninger, som systemet indebærer. Men samtidig har Forbundsrepublikken naturligvis et ønske om, og er også i besiddelse af en mulighed, omend den er begrænset, for at påvirke systemet i den retning man ønsker. Hvilke vilkår er da gældende for Vesttysklands stilling i international politik?

GRUNDLÆGGENDE VILKÅR

Grundlæggende er bipolariteten, de to supermagter De Forenede Stater og Sovjetunionens modsat rettede dominans af verdenspolitikken. Tyskland er det område, hvor denne bipolaritet har manifesteret sig stærkest. Tysklands nederlag i anden verdenskrig medførte en konfrontation af de to tidligere våbenfæller, herefter antagonistiske supermagter, i selve det tyske område, som bevirkede en spaltning, der i 1949 fandt udtryk i oprettelsen af to statsdannelser, Forbundsrepublikken Tyskland og Den tyske demokratiske Republik.

Grænsen mellem de to tyske dele blev således grænsen mellem amerikansk og sovjetisk indflydelsessfære i Europa. Denne grænse blev – og er stadig blandt de mest markerede politiske grænser i verden. Forbundsrepublikkens oprettelse og fortsatte eksistens som selvstændig stat er følgelig en frugt af bipolariteten – og ingen grundlæggende ændringer i det tyske områdes forhold vil formentlig finde sted så længe det internationale system domineres af Sovjetunionen og De forenede Stater.

Som følge af denne situation eksisterer en række abnorme tilstande for Forbundsrepublikken som stat betragtet. Den er frem for alt at betragte som et *provisorium*, en midlertidig statsdannelse, som formelt er rede til

at opløse sig selv til fordel for et samlet Tyskland. Dette forhold er stipuleret i grundloven[1]), og er et fundamentalt træk i vesttysk udenrigspolitik, udtrykt gennem målsætningen: genforening. Så at sige alle lande erkender denne provisoriske karakter for Forbundsrepublikken, om end betingelserne for dens bortfald er vidt forskellige. Allerede denne situation svækker Vesttyskland som agerende enhed over for andre stater. Baggrunden for provisoriet er, at endnu er ingen fredstraktat underskrevet efter anden verdenskrig, som det er tilfældet med Tysklands forbundsfæller. Potsdamaftalerne fra 1945 skitserede en række vilkår for Tysklands fortsatte eksistens, men den nye statskonstellation medførte, at forhandlingerne gik i stå, og at aftalernes tekst og ånd blev tolket på grundlag af vidt forskellige interesser.

Skønt Forbundsrepublikken formelt er en suveræn stat er den undergivet en række indskrænkninger, som ikke er normale for en stat. Den er ikke i besiddelse af et selvstændigt forsvar og er således ude af stand til at føre selvstændige krigshandlinger. Nogen tysk generalstab til at lede sådanne operationer findes ikke. Når Vesttyskland overhovedet har fået adgang til at opstille et forsvar, som skete mod Potsdamaftalerne, der taler om »den fuldstændige afrustning og demilitarisering af Tyskland«[2]) skyldes det den stadig kraftigere etablering af bipolariteten. De forenede Stater og deres allierede ønskede en kraftigere markering af sine positioner i Vesteuropa og ønskede at demonstrere sin dominans i forholdet til Sovjetunionen. Til gennemførelse af denne politik var en vesttysk oprustning en nødvendighed. Da forsøget med at skabe en europæisk enhedsstyrke mislykkedes, blev Vesttyskland i 1955 optaget i NATO. Men betingelserne var et fuldstændigt integreret forsvar, hvor samtlige styrker skulle stå under fælles NATO-kommandoer. Det vesttyske område kom yderligere geografisk til at tilhøre to NATO-kommandoer med Elben som skillelinie.

Det skal dog understreges, at Vesttyskland, så lidt som nogen andre af NATO-medlemsstaterne, er integreret i kernevåbenforsvaret og afskrækkelsesstyrken, som er etableret på rent nationalt amerikansk grundlag. Forhandlingerne om oprettelsen af en multilateral atomflåde[3]), oprindeligt foreslået af De forenede Stater, førte ikke frem til konkrete resultater, hovedsagelig på grund af uenighed mellem alliancens medlemmer. Derimod er

[1]) I præamblen til Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland hedder det: »Das gesamte deutsche Volk bleibt aufgefordert, in freier Selbstbestimmung die Einheit und Freiheit Deutschlands zu vollenden«. Artikel 146 lyder: »Dieses Grundgesetz verliert seine Gültigkeit an dem Tage, an dem eine Verfassung in Kraft tritt, die von dem deutschen Volke in freier Entscheidung beschlossen worden ist.«

[2]) Cit. efter *Feist, H.:* Between War and Peace. The Potsdam Conference, Princeton 1960, p. 338.

[3]) En grundig redegørelse for den multilaterale styrke i historisk perspektiv er givet af *Alastair Buchan* i serien »Adelphi Papers« udgivet af Institute of Strategic Studies, London, oktober 1964.

Vesttyskland medlem af den senere oprettede nukleare planlægningsgruppe under NATO[4]).

I og med denne integration i forsvaret – hvor de øvrige medlemslande ikke er undergivet de samme indskrænkninger – fungerer landet som et *kontrolleret* område. Kontrollens funktion er ikke ulig kontrollen af Tyskland efter første verdenskrig, en kontrol som skulle forhindre, at Tyskland blev en trussel mod de omkringliggende lande, idet dog trusselindholdet efter anden verdenskrig er væsentligt formindsket og ændret ved Tysklands deling[5]). Men kontrollen giver sig udtryk på mange andre måder. En særlig kontrol foregår under Den vesteuropæiske Union, gennem Euratom og på det økonomiske område gennem integrationen i Kul- og Stålunionen og Det europæiske økonomiske Fællesskab. En militærkontrol udøves allerede igennem de stående amerikanske, engelske og franske styrker, som er stationerede i Forbundsrepublikken[6]).

Disse tidligere besættelsestropper opfattes fra vesttysk side samtidig som er garanti for områdets sikkerhed. Denne status som *garanteret område* er en videre indskrænkning af Forbundsrepublikkens formelle suverænitet. Ydermere er Vesttysklands suverænitet indskrænket ved, at den kun på visse betingelser accepteres som fuldt ligeberettiget forhandlingspartner. Af politiske årsager er Vesttyskland således ikke medlem af globale internationale politiske organisationer som De forenede Nationer og dertil knyttede politiske organisationer og konferencer[7]). Men landet er på den anden side traktatlig bundet til at føre en politik i overensstemmelse med principperne i De Forenede Nationers Charter[8]).

Men afgørende er, at vilkårene for Forbundsrepublikken er af en sådan art, at landet, både formelt og reelt er undergivet så mange politiske restrik-

---

[4]) Besluttet på NATO-ministerrådsmødet december 1966. En permanent komité (Nuclear Defence Affairs Committee) drøfter politiske retningslinier for atomforsvaret. Under denne komité virker en planlægningsgruppe (Nuclear Planning Group) med 7 medlemmer, hvoraf 4 er permanente: De forenede Stater, England, Vesttyskland og Italien.

[5]) To nye fremstillinger behandler denne problematik: *Salewski, Michael:* Entwaffnung und Militärkontrolle in Deutschland 1919–1927, Schriften des Forschungsinstituts der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik, Band 24, München, 1966 og *Wettig, Gerhard:* Entmilitarisierung und Wiederbewaffnung in Deutschland 1943–1955. Internationale Auseinandersetzungen um die Rolle der Deutschen in Europa. Schriften des Forschungsinstituts der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik, Band. 25. München, 1967.

[6]) De stationerede troppers antal og udstyr opregnes i The Military Balance 1967–68, London 1967.

[7]) En gennemgang af denne problematik findes i *Dröge, H., Münch, F. und von Puttkamer, E.:* »Die Bundesrepublik Deutschland und die Vereinten Nationen«, Schriften des Forschungsinstituts der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik, Band 23, München, 1966.

[8]) Ifølge Parisaftalerne af 22. oktober 1954. Den relevante tekst i Europa Archiv, nr. 20, 1954, p. 6981.

tioner og levnet så få handlingsalternativer, at en egentlig selvstændig politik på forhånd synes udelukket. Vesttyskland er i vidt omfang politisk integreret, dels i forholdet til De forenede Stater, men også over for Vesteuropa, i særlig grad Frankrig. Vesttyskland er fortsat et instrument for den amerikanske politik over for Sovjetunionen, og lader sig benytte som forpost, som talsmand og som stråmand for amerikanske interesser, vel vidende, at eksistensen og målene for Forbundsrepublikken i hovedsagen er afhængig af amerikanske vilkår.

MÅLSÆTNINGER OG MIDLER

Med fremlæggelsen af de formodede grundlæggende vilkår, som Forbundsrepublikken handler i overensstemmelse med, kan rejses spørgsmålet om landets målsætninger og om midlerne til at opnå disse mål. Dette spørgsmål viser Forbundsrepublikkens tilsyneladende dilemma. I kraft af at Forbundsrepublikken betragtes som et provisorium, kan målsætningerne dels udstrækkes til hele det tyske område eller indsnævres til kun at omfatte det vesttyske territorium. I denne forbindelse har Vesttyskland i overensstemmelse med sine vestlige allierede lagt sig fast på en enerepræsentationspolitik, som er baseret på påstanden om, at så længe tyskere på den østlige side af demarkationslinien ikke er i besiddelse af fri, politisk selvbestemmelsesret, vil den vesttyske regering alene repræsentere det tyske folk. Et afgørende mål må således være at opløse de to tyske statsdannelser til fordel for en samlet tysk nation. Hvilke grænser det genforenede Tyskland skal have er ligeledes et afgørende problem. Her har Vesttyskland lagt sig fast på Det tyske Riges grænser fra 1937 med udgangspunkt i Postdamforhandlingerne. Hermed vil man ikke præcisere krav på grænseændringer i forholdet til de nuværende grænser til Polen og Sovjetunionen, men blot fastholde et formelt retsstandpunkt i kommende forhandlinger, som skal føre til den endelige fredsordning.

Med det standpunkt, at Vesttyskland står som efterfølger og arvtager af det tidligere Tyske Rige – i modsætning til DDR, som i langt højere grad reelt og formelt accepterer delingen – må den formelle, langsigtede vesttyske hovedmålsætning være genforeningen. Det afgørende i dette problem er imidlertid, at denne politik har sit udgangspunkt i en fælles allieret deklaration mellem Frankrig, England og De forenede Stater af 3. oktober 1954[9]), som erklærer, at forbundsregeringen skal betragtes som den eneste fri og lovligt dannede tyske regering og derfor den eneste, der kan tale på Tysklands vegne som repræsentant for det tyske folk i internationale anliggender. Videre fastslås det, at en fredsordning med hele Tyskland vil være

[9]) Deklarationen er indeholdt i aftalerne af 22. oktober 1954.

et hovedmål for magternes politik. En endelig fastlæggelse af Tysklands grænser skal afvente denne fredsordning. Med hensyn til genforeningsspørgsmålet siges det, at opnåelse af et helt frit og forenet Tyskland ved fredelige midler ligeledes skal være et afgørende mål.

Genforeningsproblemet er således først og fremmest et *internationalt* problem, som ikke »løses« før helt nye konstellationer opstår i det internationale system. I vesttysk udenrigspolitik er det også blevet fremhævet, at genforeningen var et mål på meget langt sigt[10]). Men af hensyn til vestmagterne, af hensyn til placeringen i den internationale politik, hvor genforeningstanken så at sige er en del af grundlaget for Vesttysklands eksistens, og af hensyn til indflydelsesrige grupper i det vesttyske samfund må genforeningskravet prioriteres højt.

Udtrykt paradoksalt: genforeningskravet bruges i vesttysk politik i højere grad som et middel end som et mål. Et middel til at realisere de mål, som har direkte betydning for Forbundsrepublikken: territoriets sikkerhed og integritet, økonomisk styrkelse, bevarelse af den nuværende samfundsstruktur og politiske ligeberettigelse.

SIKKERHED OG INTEGRITET

Sikkerhedsproblemet har fra begyndelsen af Forbundsrepublikkens eksistens været et allieret problem. Eller skarpere udtrykt: det var det vestallierede sikkerhedsproblem, som skabte Forbundsrepublikken. Vesttyskland er fremdeles hovedhjørnestenen i NATO-alliancen næst efter De forenede Stater og hovedårsagen – næst efter Sovjetunionen – til NATO's fortsatte eksistens.

Med de tre vestmagters militære engagement og Vesttysklands eget forsvarsbidrag – hvad angår mandskab og materiel, infrastruktur og organisation – er det vesttyske område det stærkest rustede i verden. Den *militære* sikkerhed er således ikke et afgørende problem for den vesttyske regering, men mere den *politiske* fastholdelse af De forenede Staters, England og Frankrigs militære engagement, og i fastholdelsen af en for Bonn acceptabel strategi. De vesttyske hovedsynspunkter i strategisk henseende, som længe har været i overensstemmelse med de vestallieredes, er først og fremmest politisk og militært over for modparten Sovjetunionen at give udtryk for viljen til gennemførelsen af massiv gengældelse med kernevåben ved et eventuelt forsøg på at krænke vesttysk territorium. Med udbygningen af interkontinentale raketsystemer og mobile raketafskydningsbaser (Polaris-

[10]) F. eks. i forbundskansler Kiesingers fremlæggelse i Forbundsdagen af en regeringserklæring, som notificeres de øvrige magter den 14. juni 1967: Regeringen ved, »dass im Augenblick die deutsche Frage nicht gelöst werden könne.« Europa Archiv, 10. 7. 1967, nr. 13.

ubåde) har De forenede Stater bevidst skabt et instrument, som har medført en direkte militær konfrontation mellem supermagterne *uafhængig* af Europa, hvorved den direkte militære konfrontation i Europa har fået et modstykke, men ikke nødvendigvis en afløsning. For Tyskland har dette betydet et øget pres på sine allierede for at fastholde situationen og bevare den afskrækkende virknings effekt. Angsten for i en konfliktsituation at blive et militært forland for konventionelle våben eller for begrænset brug af kernevåben har understreget de vesttyske ønsker om at bibeholde det størst mulige allierede militære potentiel i Forbundsrepublikken og har fremmet kravene om nuklear medbestemmelsesret. Det er ligeledes denne situation, som har medført de meget kraftige tyske ønsker om franske styrkers forbliven i Tyskland, skønt Frankrig i 1966 trak sig ud af NATO's militære integration. Resultatet er blevet et specielt fransk-tysk bilateralt arrangement[11]).

Formelt har denne vesttyske politik i længere tid været fulgt, idet NATO's strategi frem til maj 1967 var baseret på tanken om massiv gengældelse, en strategi, som imidlertid i realiteten var opgivet. Ved ministermødet i maj vedtoges imidlertid den stategi, som manifesteredes i McNamaras tale i Michigan juni 1962: den afvejede reaktion – flexible response, som betød, at et sovjetisk angreb, f. eks. mod Vesttyskland i første omgang kun skulle modgås med et gengældelsesangreb på sovjetiske baser og militære installationer. En stor strategisk reserve skulle holdes i beredskab som trussel mod sovjetiske byer. Oversættelsen af begrebet »Forward Defence« blev endvidere ikke som tidligere Vorwärtsverteidigung, men »Vorneverteidigung«[12]). Vesttyskland har måttet acceptere de nye vilkår, men forsøger fortsat at placere forsvaret af vesttysk territorium så højt som muligt inden for de vestlige forsvarsorganisationer. De vesttyske synspunkter er, at det fælles forsvar ikke først og fremmest er rettet imod Sovjetunionens *politiske* hensigter, men mod det meget store militære potentiel i Mellemeuropa og Østeuropa. Videre, at der ikke nødvendigvis ved et angreb kan regnes med 4 til 8 ugers spændingstid – men at det kan ske inden for 48 timer. Disse betragtninger er i sidste instans rettet mod de engelske og amerikanske synspunkter, at en vis reduktion af troppestyrkerne i Tyskland er gennemførlig til gengæld for muligheden af hurtig transport af store styrker og materiel til en eventuel spændingstilstand i Europa[13]). Disse synspunkter er

[11]) Etableret ved en tysk-fransk brevveksling af 21. 12. 1966 om stationeringsret og statusspørgsmål for de franske tropper i Tyskland. Bulletin des Presse- und Informationsamtes der Bundesregierung, nr. 161, 23. december 1966.

[12]) Se nærmere *von Zitzewitz, Horst:* »Die neue NATO-Strategie und die Bundeswehr.« Aussenpolitik, 2, 1967.

[13]) Både Holland, Belgien og Frankrig overvejer tilbagetrækninger af styrker fra Tyskland. England har i 1967 gennemført en overførelse af 6000 soldater til hjemlandet. De forenede Stater vil formodentlig trække ca. 35.000 mand tilbage samt en del af

manifesteret gennem Big-Lift-strategien og gennem rotationsprincippet. Tanken kommer klart til udtryk i den engelske suppleringshvidbog om forsvaret fra 1967[14]). Det hedder heri, at England ikke under de nuværende omstændigheder venter noget sovjetisk angreb. I tilfælde af, at omstændighederne ændres, vil dette i sig selv være en advarsel. Der vil følgelig ikke være så stort et behov for engelske tropper stationeret i Tyskland. Fra begyndelsen af 1968 vil en brigade af Rhinhæren samt nogle flystyrker blive trukket tilbage fra Tyskland og stationeret i England.

For De forenede Stater gælder det, at dets særlige forhold til Forbundsrepublikken og dets forpligtelser og klare interesser i et fortsat kraftigt politisk engagement i Europa stadig fastholder det stærke militære potentiel, der frem for alt ligger i atomstyrken i Vesttyskland, som til stadighed bringes på det højst mulige tekniske niveau. Trods »flexible response«, »crisis management« og »detente« mellem supermagterne, foranstaltninger, som klart tjener rene amerikanske interesser, har De forenede Stater fortsat lige så vægtige interesser at varetage i Europa som tidligere om end på en anden måde. Forsvarsminister McNamara udtrykte det i en stor tale om de amerikanske forsvarsudgifter for et senatsudvalg: »Vesteuropa forbliver den vigtigste statsgruppe, som De forenede Stater snævert og nødvendigvis er forbundet med ... Enhver, der vil søge at få kontrol med Vesteuropas 350 millioner mennesker, dets enorme materielle hjælpemidler og strategiske positioner ... vil røre umiddelbart ved USA's livsvigtige interesser«[15]).

ØKONOMISKE MÅL

Der er intet overraskende i, at Forbundsrepublikken som en central udenrigspolitisk målsætning har økonomisk styrkelse. Det gælder for så vidt alle lande. Men Forbundsrepublikken har en særlig problematik. Dens rolle i international politik er blevet udtrykt med følgende karakteristik: at landet økonomisk er en kæmpe, men politisk en dværg. Meningen med synspunktet er, at medens Vesttysklands muligheder for at øve afgørende politisk indflydelse på verdenspolitikken er meget ringe, har den en økonomisk og industriel status, som berettiger til positionen som verdens trediestørste industrimagt.

---

de taktiske flystyrker i begyndelsen af 1968 og forbereder et rotationssystem, som med en halvårig rytme skal udskifte visse af de amerikanske stationerede styrker. Se: *Schmückle, Gerd:* »Die NATO-Strategie und die Truppenverminderungen.« Europa Archiv, 10. 8. 1967, nr. 15, pp. 551–57.

[14]) Supplementary Statement on Defence Policy, 1967, London, HMSO, Cmnd. 3357.

[15]) Statement of Secretary of Defence Robert S. McNamara before a joint Session of the Senate Armed Services Committee and the Senate Subcommittee on Department of Defense Appropriations on the Fiscal Year 1968–72 Defense Program and 1968 Budget, January 23, 1967.

Nu er et skel mellem økonomi og politik ofte meget teoretisk. Politikken giver de rammer og sætter de vilkår, hvorunder økonomien udvikler sig. For Vesttysklands vedkommende har det været et stærkt amerikansk og delvis også vesteuropæisk ønske, at Vesttyskland kunne blive en stærk og stabil økonomisk magt, et ønske, som blev fulgt op af storstilede hjælpeforanstaltninger. Tysklands ringe politiske råderum og bevægelsesfrihed har imidlertid også økonomiske konsekvenser. Det er f. eks. karakteristisk, at handelen til østlandene er forbavsende ringe. En undtagelse udgør dog den såkaldte Interzonehandel – handelen mellem de to tyske stater – hvis betragtelige omfang er overraskende stor i forhold til de meget svage politiske forbindelser[16]). Der er her tale om så væsentlige økonomiske interesser for begge de to Tysklande, at ingen af parterne i alt for høj grad ønsker at manipulere politisk med dem.

Men skønt Vesttyskland er bundet i sin udenrigspolitik i forholdet til supermagterne og i forholdet til det europæiske system, er landets økonomiske styrke et væsentligt politisk fundament over for verdens øvrige lande, i særlig grad over for den tredie verdens lande. Ikke sådan at forstå at Vesttyskland i disse lande kan føre en politik, der går på tværs af f. eks. den amerikanske, men at tysk handel, tyske investeringer og tysk udviklingshjælp er medvirkende til at udbygge og styrke den Tysklandspolitik, som for øjeblikket anses for at fremme forbundsrepublikkens interesser.

Den stærke økonomiske stilling er imidlertid ikke helt uden mulighed for anvendelse i forholdet til de nærmeste allierede. Her kan f. eks. peges på den tyske politik inden for Fællesmarkedet og på forhandlingerne om valutaudligning som følge af tilstedeværelsen af amerikanske og engelske tropper i Vesttyskland[17]). Forhandlingerne har været ført på tremagtsbasis, mellem Forbundsrepublikken, England og De forenede Stater i 1966 og 67, og er foreløbig afsluttet med en aftale i april 1967. Nye forhandlinger ventes imidlertid optaget i 1968. Tyskland har her haft mulighed for at føre en pressionspolitik, omend i lille målestok, da de to magters politiske pressionsmuligheder har været ulige større. Der har ikke været rejst krav om, at Vesttyskland skulle *betale* de fremmede troppers stationering i landet. Kravet har været, at Tyskland skulle foretage tilsvarende køb i de to lande, som disse lande som følge af troppestationeringen gav ud i Tyskland. De forenede Stater og England har villet føre forhandlingerne ud fra rent financielle synspunkter, hvad Vesttyskland naturligt valgte at modsætte sig, med henvisning til, der var involveret vigtige sikkerhedsproblemer, som vedrørte

[16]) Spørgsmålet er behandlet i *Pritzel, Konstantin:* »Der Interzonenhandel. Entwicklung, wirtschaftliche Bedeutung, politische Aspekte.« Aus Politik und Zeitgeschichte, Bonn: B 48/67, 29. 11. 1967, pp. 1–23.

[17]) En redegørelse skrevet af den tyske forhandlingsleder belyser disse forhold: *Duckwitz, Georg Ferdinand:* »Truppenstationierung und Devisenausgleich.« Aussenpolitik, nr. 8, august 1967 p. 471 ff.

mange NATO-lande. Efter lange og meget vanskelige forhandlinger, som flere gange var på nippet til at blive afbrudt, lykkedes det som omtalt at nå frem til et kompromis om aftaler mellem Vesttyskland-De forenede Stater, Vesttyskland-England og endelig England-De forenede Stater.

BEVARELSE AF SAMFUNDSSTRUKTUREN

Med målsætningens bevarelse af den eksisterende samfundsstruktur er ikke ment en fastfrysning af status quo, men et ønske om at forhindre, at den struktur, som flertallet af den vesttyske befolkning ønsker etableret vil kunne ændres ved pression udefra. Det er karakteristisk, at den nuværende samfundsform – en styreform af demokratisk karakter efter vesteuropæisk – nordamerikansk mønster og et økonomisk system hovedsagelig bygget på privatkapitalisme, »soziale Marktwirtschaft«, til en vis grad er pålagt Tyskland. For overhovedet at kunne eksistere som en selvstændig stat måtte Vesttyskland tilpasse sig et givet mønster. Der er afgørende udenrigspolitiske grunde, der taler for, at Vesttyskland under de nuværende forhold fortsat bestræber sig for at gøre sit styre acceptabelt for sine garantimagter. For at opretholde statens selvstændighed og integritet har Forbundsrepublikken forbudt yderliggående partier som kommunistiske og nazistiske, omend forbundsregeringen har tolket grundlovens paragrafer mere vidtgående over for venstre- end over for højrepartier. To forhold spiller ind: man vil forhindre en underminering østfra, fra DDR – og man vil fremstå som en demokratisk stat – uden nazisme og kommunisme – blandt sine allierede. Udenrigspolitiske overvejelser har således spillet ind ved forhandlingerne om ændringer i valgloven, som skulle forhindre det meget højreorienterede og nationalistiske parti NPD ved næste valg at få sæde i Forbundsdagen. Imidlertid er forhandlingerne foreløbig udskudt til efter det kommende forbundsdagsvalg[18]).

Vesttyskland må tilpasse sig, men afværge ethvert forsøg på indblanding udefra. Disse forsøg forekommer til stadighed fra sovjetisk side. Et kraftigt fremstød var den sovjetiske note af 28. januar 1967 om situationen i Forbundsrepublikken Tyskland, som samtidig sendtes til regeringerne i De forenede Stater, England og Frankrig. Det hed heri, at »alt taler for, at man i Forbundsrepublikken ikke har gjort ende på Hitlerismens forbryderiske fortid, at den nazistiske ånd her ikke er blevet ødelagt, men lever videre, skønt der er gået mere end to årtier siden indgåelsen af de historiske Potsdamer-beslutninger«. I slutningen af den meget udførlige note fremføres det, »Sovjetunionen går ud fra, at Antihitlerkoalitionens magter i

[18]) Frankfurter Allegemeine Zeitung, 12. januar 1967.

overensstemmelse med sine forpligtelser fra Potsdam og fra andre internationale aftaler nu som tidligere bærer ansvaret for, at den tyske militarisme og nazisme ikke genopstår. At glemme dette ansvar er ensbetydende med støtte til de nazistiske og militaristiske kræfter, som i dag løfter hovedet højere og højere i Forbundsrepublikken«[19]).

Det forekommer indlysende, at den sovjetiske fremdragelse af disse problemer er taktisk bestemt, et led i en særlig politik over for Forbundsrepublikken. Men argumentationen er vanskelig at komme uden om og er medvirkende til, at Forbundsrepublikken lægger særlig vægt på den omtalte målsætning i tysk udenrigspolitik[20]).

POLITISK LIGEBERETTIGELSE

Tilbage står det vigtige krav om politisk ligeberettigelse. Tysklands politik mellem de to verdenskrige var i vidt omfang et udtryk for kampen om ligeberettigelse med de øvrige stater. Det manifesteredes f. eks. i nedrustningsspørgsmålet, hvor Tyskland i stadig stærkere vendinger fremsatte krav om, at også andre lande måtte underkaste sig den nedrustning med tilhørende international kontrol, som Tyskland havde måttet acceptere efter Versaillestraktaten. I modsat fald måtte Tyskland se sig nødsaget til at etablere en militær oprustning, så en ligestilling atter var en realitet. Men en parallelisering med efterkrigstidens Tyskland i disse forhold er ikke uden videre mulig. Under mellemkrigstidens multipolaritet eksisterede der for Tyskland langt større råderum til at manipulere diplomatisk end for Tyskland i dag, hvor det delte Tysklands to stater er bundet af det dominerende system bestående af Sovjetunionen og De forenede Stater. Målet for ligeberettigelse eksisterer, men kun for så vidt det er foreneligt med Vesttysklands rolle som garanteret magt i forholdet til De forenede Stater og med dobbeltheden

[19]) Gengivet i Europa Archiv, 5, 1967, pp. D 107–D 112. Vesttyskland svarede ikke på noten.

[20]) Sovjetunionen har den 8. december 1967 sendt Forbundsrepublikken endnu en note specielt om nynazismen i landet. Det hedder i slutningen af den meget omfangsrige note: »Angesichts der gefährlichen politischen Entwicklung in der Bundesrepublik Deutschland sieht sich die Sovjetunion genötigt, eine ernste Warnung auszusprechen ..... Die Sovjetregierung geht davon aus, dass es Pflicht alle Teilnehmerstaaten des Potsdamer Abkommen ist, dafür zu sorgen, dass Sinn und Geist dieses Abkommens auf dem Territorium der Bundesrepublik strikt eingehalten werden. Eine wirksame Kontrolle über die Einhaltung der wichtigsten Forderungen des Postdamer Abkommens, die eine Ausrottung des Militarismus und Nazismus verlangen, ist notwendig. Die Mächte der Antihitlerkoalition haben in dieser Hinsicht Pflichten gegenüber den Völkern der Welt«. Cit. fra Frankfurter Allegemine Zeitung, 12. december 1967, pag. 11–12.

Forbundsrepublikken har i en kort note besvaret den sovjetiske henvendelse den 22. december 1967.

i den vesttyske politik: dels at varetage den egentlige Forbundsrepubliks interesser – og dels på længere sigt at varetage det samlede tyske folks interesser.

LIGEBERETTIGELSE GENNEM INTEGRATION

I omtalen af de grundlæggende vilkår blev nævnt en række forhold, som måtte opfattes som indskrænkende på Forbundsrepublikkens suverænitet. Men det blev også vist, at en række af disse indskrænkninger var Vesttyskland interesseret i at bibeholde – i overensstemmelse med sine beskyttelsesmagter. Tilbage står, at Forbundsrepublikken må antages i forhold til de øvrige vesteuropæiske allierede at ville opnå en så høj grad af ligeberettigelse som muligt. I dette forhold har *integration* været det centrale begreb, her forstået som sammensmeltning eller bestræbelser i retning af sammensmeltning af flere politiske beslutningsenheder til en. Ved fællesstatslige organisationer med enhedsledelse ville Vesttyskland opnå, at andre stater anbragtes på samme niveau som landet selv. Forbundsrepublikken ville derved i kraft af sin store økonomiske, befolkningsmæssige og materielle kapacitet kunne få væsentlig indflydelse på fællesskabets beslutninger. De andre staters interesser lå i at trække Tyskland med ind i det gode selskab dels for at undgå et isoleret og dermed ustabilt Tyskland, som kunne være farlig for disse stater, og dels for at opnå en effektiv kontrol over landet. Bl. a. ud fra disse interesser blev NATO, EWG, EURATOM samt Kul- og stålunionen acceptable løsninger for alle parter.

Men den fulde ligeberettigelse har Vesttyskland imidlertid ikke erhvervet. Forskelsbehandlingen i NATO har allerede været nævnt. Endvidere har Forbundsrepublikken måttet konstatere, at en række integrationsforsøg, som landet har været interesseret i at realisere, ikke har givet resultat. Her tænkes på Europahærens fald i 1954, på de mislykkede forsøg på at etablere en multilateral atomstyrke, som ville have givet Forbundsrepublikken en vis medbestemmelsesret over for en – omend meget begrænset – del af den vestlige alliances – eller rettere den amerikanske atomslagstyrke. Endelig har ændringerne i det europæiske system medført, at tankerne og forslagene om en effektiv *politisk* overbygning af Fællesmarkedet ikke har kunnet realiseres.

Med disse europæiske ændringer under indflydelse af bipolaritetens omformning fra faste blokdannelser til løsere systemer, i Frankrig udtrykt som voksende intentioner og handlinger i retning af en selvstændig politik, ikke alene over for De forenede Stater, men også over for de europæiske alliancepartnere, har Vesttyskland i stigende grad indset, at integration ikke mere er en frugtbar vej til ligeberettigelse. Medens tidligere vesttyske erklæringer var spækket med målsætninger i retning af et forenet Europa, synes de sidste års udvikling at have medført en neddæmpning af denne argumentation. Der synes endvidere at være en tendens til at lade tolknings-

muligheder stå åbne med hensyn til begrebet »Europa«. Fortsat anses Sovjetunionen for en ikke-europæisk stat. Men medens et forenet Europa tidligere udelukkende kunne tolkes som et forenet Vesteuropa fremstår nu en bevidst uklarhed om i hvor høj grad de østeuropæiske lande indgår i den europæiske målsætning. Det hedder således i regeringserklæringen af den nye koalitionsregering den 13. december 1966: »Vi er overbevist om, at et økonomisk og politisk forenet Europa i lige så høj grad vil være i de europæiske folks interesse som i De forenede Staters. Og jeg vover at udtrykke håbet om, at Sovjetunionen også en dag vil se et væsentligt element i fredsordningen i vor verden i et sådant enigt Europa«[21]).

Det er interessant at se, at ligeberettigelseskravet aldrig kommer til udtryk i officielle erklæringer. Formelt ønsker Forbundsrepublikken udadtil at stå som en fuldt suveræn og ligeberettiget nation, som ikke for sit eget område har uløste suverænitetsproblemer. Men har to politiske begivenheder, den tyske østpolitik og tysk betænkelighed og modstand mod at acceptere en traktat, som skal forhindre en spredning af atomvåben, ikke tydeligt vist et tysk ligeberettigelseskrav?

For *østpolitikkens* vedkommende kan parallelen trækkes til mellemkrigstiden, hvor de tyske bilaterale forhandlinger og traktater netop var et ønske om ligeberettigelse, som kan sammenlignes med de tyske intensivere forhandlinger med de øst- og sydøsteuropæiske lande siden 1966 på bilateral basis. I forbindelse med *spredningsaftalen* kan nævnes vesttyske betænkeligheder ved aftalens virkninger på den industrielle udvikling. Disse kunne medføre en svækket konkurrencemulighed i forhold til atommagterne, som fortsat uden restriktioner af nogen art kunne udnytte de videnskabelige og tekniske landvindinger fra den fortsatte kernevåbenforskning på det industrielle område[22]). Videre må det formodes, at den vesttyske regering fortsat må se med betænkelighed på, at Frankrig udvikler en stadigt stærkere og stadig mere avanceret kernevåbenstyrke, medens Vesttyskland selv er bundet. Uligheden mellem landene vil uvægerligt vokse.

I østpolitikken – som senere skal behandles mere udførligt – er de bilaterale forhandlinger ikke at forstå som en lanse, der brydes for ligeberettigelsen, men mere som et ønske om ikke at stå tilbage som et af de få vesteuropæiske lande, som ikke plejer rimelige forbindelser med de østeuropæiske lande. Her er tale om tilpasning til nye normer i international politik. For spredningspolitikkens vedkommende er der imidlertid nok tale om et vist ønske om ligeberettigelse med England eller Frankrig – eller i alle tilfælde

[21]) Cit. fra Europa Archiv, nr. 1, 1967, p. D 17.

[22]) En række tyske politikere har udtalt sig meget skarpt mod anti-spredningstraktaten. Franz-Josef Strauss, finansminister i Kiesinger-Brandt regeringen har udtalt: »Das ist ein neues Versailles, und zwar eines von kosmischen Ausmassen«. Fhv. forbundskansler Adenauer: »Das ist wirklich der Morgenthau-Plan im Quadrat.« (Cit. fra Frankfurter Allgemeine Zeitung, 28. december 1967, p. 9).

et ønske om kompensation. Men problemstillingerne er afhængige af en række andre faktorer, som senere vil blive belyst.

Ligeberettigelsen vil fortsat være et mål i vesttysk politik, hvis gennemslagskraft dog vil afhænge af, hvor høj en pris, der skal betales i forholdet til andre af Forbundsrepublikkens vigtige interesser.

2. *Koalitionsregeringens udenrigspolitik*

Efter præsentationen af vilkår og mål følger en gennemgang af den aktuelle tyske udenrigspolitik, hovedsagelig efter regeringsskiftet i december 1966, hvor regeringen Erhard blev afløst af den store koalitions-regering, bestående af det hidtige oppositionsparti Socialdemokraterne og Det kristelige Demokratiske parti CDU med søsterpartiet CSU, således at CDU med Kiesinger fik kanslerposten, medens udenrigsministerposten og posten som minister for »Gesamtdeutsche Fragen« gik til Socialdemokratiet med henholdsvis Willy Brandt og Herbert Wehner.

DEN NYE ØSTPOLITIK

Størst opmærksomhed vakte regeringens politik over for de østeuropæiske lande – eller rettere størst opmærksomhed ønskede regeringen henledt på dette punkt. Regeringen benyttede lejligheden som ny regering til at accentuere en østpolitik, som var indledt i årene 1963-64, hvor handelsrepræsentationer blev oprettet i Polen, Ungarn, Rumænien og Bulgarien oven i købet med disse landes accept af en Berlin-Klausul, som – i modstrid med den sovjetiske og østtyske politik – indebar, at Vestberlin indgik i det vesttyske handelsområde[23]). Denne politik blev senere genoptaget under regeringen Erhard, dels ved i sin såkaldte fredsnote i marts 1966 til næsten alle lande verden over utvetydigt at gå ind for forbedrede relationer til de østeuropæiske lande, og dels ved konkret at indlede forhandlinger på højt plan med Rumænien med henblik på optagelse af diplomatiske forbindelser til dette land. Det er karakteristisk, at disse forhandlinger i Rumænien var en begivenhed derved, at det var første gang efter 1955, hvor forbundskansler Adenauer var i Moskva og etablerede diplomatiske forbindelser mellem de to lande, at et vesttysk regeringsmedlem aflagde besøg i et østeuropæisk land[24]).

Den nye regering begrundede i regeringserklæringen i december 1966 sine østeuropæiske initiativer med, at Tyskland i århundreder havde været broen mellem Øst- og Vesteuropa. For også i nutiden at løse denne

[23]) Se: *Schulz, Eberhard:* »Prag und Bonn. Politische Belastungen im deutsch-tschechoslowakischen Verhältnis.« Europa Archiv, 4, 1967, pp. 115–124.

[24]) Jvf. *Brodin* (se litt.oversigten), pag. 414.

opgave, ønskede regeringen at forbedre forholdene til Tysklands østlige naboer på det økonomiske, kulturelle og det politiske område – og, hvor det var muligt efter omstændighederne, at optage diplomatiske forbindelser. Med dette initiativ har Vesttyskland ikke formuleret en ny selvstændig politisk linie, men har tilpasset sig nye vilkår i den internationale politik. Vesttyskland har anset det for hensigtsmæssigt at følge sine vestlige alliancepartneres politik med bilaterale forbindelser til de østeuropæiske lande, omend man måtte vente kraftige reaktioner fra Sovjetunionen og fra DDR. Med tilpasningen til den løse bipolaritet har Forbundsrepublikken også måttet modificere sin ikke-anerkendelsespolitik over for Den tyske demokratiske Republik, som er blevet formuleret i den såkaldte Hallstein-doktrin. Efter denne doktrin i dens mest tilspidsede form vil Vesttyskland afbryde sine diplomatiske forbindelser med lande, som anerkender DDR. I sin modifikation er Forbundsrepublikken endog gået så vidt som til i januar 1968 at optage diplomatiske forbindelser med Jugoslavien, som i 1957 var det land, som ved sin anerkendelse af DDR, der fulgtes op af et vesttysk-jugoslavisk brud, var det første offer for Hallstein-doktrinen[25]).

RESULTATER

De hidtidige resultater af den såkaldte »Ostpolitik« har været oprettelsen af diplomatiske forbindelser med Rumænien i januar 1967 og efterfølgende traktater om teknisk videnskabeligt samarbejde og om kulturelle anliggender i august 1967. Endvidere afsluttedes den 3. august s. å. med Tjekkoslovakiet en traktat om vareudveksling og – nok så vigtigt – om oprettelsen af handelsmissioner. Endelig den omtalte normalisering i forholdet til Jugoslavien. Men som nævnt har denne politik medført en række kraftige reaktioner og rørt ved en række problemer, som nærmere skal analyseres. Skønt der fra vesttysk side på mange måder er givet udtryk for, at den tyske østpolitik ikke har til hensigt at spille den ene stat ud mod den anden, ej heller er rettet imod Sovjetunionen eller skal tjene til at isolere DDR[26]), men at målet tværtimod er at overvinde den kunstige og unaturlige deling af Europa i to blokke[27]), var reaktionen fra Sovjetunionen og DDR umiskendelig negativ. De øvrige østeuropæiske lande blev herved stillet i et dilemma med hensyn til interesseprioritering for forholdet til DDR og til Sovjetunionen over for ønsket om en normalisering af forholdet

[25]) Efter lange overvejelser besluttede den vesttyske regering den 13. december 1967 at indlede forhandlinger med Jugoslavien om optagelse af diplomatiske forbindelser i Wien, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 14. december 1967, pag. 1.

[26]) Udenrigsminister Brandts udtalelser under sit besøg i England 12.–14. april 1967, jvf. Europa Archiv, nr. 9, 10. 5. 1967.

[27]) Udenrigsminister Brandt i et interview med A. P. den 6. februar 1967.

til Forbundsrepublikken, som kunne medføre handelsmæssige, økonomiske og også politiske gevinster for disse lande. Modforholdsreglerne manifesteredes dels ved fornyelse og udvidelse af de bilaterale venskabs- og bistandstraktater[28]), dels ved fortrolige samtaler mellem ledende østeuropæiske og sovjetiske statsmænd og endelig ved erklæringer fra de enkelte landes politikere.

ØSTLIGE REAKTIONER

Systemet af de gensidige traktater mellem Sovjetunionen og de østeuropæiske lande opstod i årene umiddelbart efter krigen. Mange af disse traktater, som var baseret på en 20-årig periode, stod i 1967 over for en fornyelse. Denne fornyelse kunne således udnyttes i den pågældende situation over for Vesttyskland, idet de fleste traktater, som indholder forholdsregler til at imødegå angreb fra Tyskland revideredes ud fra den opfattelse, at faren lå i »den vesttyske militarisme og revanchismes kræfter«. For DDR var situationen imidlertid en anden. Denne stat som kun havde en traktat med Sovjetunionen formulerede i den givne situation en demonstrativ politik, der skulle neutralisere Forbundsrepublikkens erklærede østpolitik, som opfattedes som en omringelsespolitik. Resultatet blev traktater mellem DDR og Polen af 15. marts 1967 og to dage senere en traktat med Tjekkoslovakiet. Den 18. maj blev en lignende aftale truffet mellem Den tyske Demokratiske Republik og Ungarn. Endelig fandt den 7. september underskrivelsen af traktaten mellem DDR og Bulgarien sted. Kun Rumænien og Albanien var ikke interesserede. I mellemtiden havde en række af de omtalte fornyelser fundet sted, således i freds- og venskabstraktaterne mellem Polen – og Tjekkoslovakiet (1.3.), mellem Polen og Bulgarien (6.4.) mellem Sovjetunionen og Bulgarien samt Ungarn (henholdsvis den 12.5. og den 7.9.).

Med disse traktater fulgte udtalelser af de ledende politikere fra de østeuropæiske lande, hvor en række nuancer viste sig. Medens Bulgarien, Ungarn og Rumænien udtalte sig relativt positivt om den tyske østpolitik, var Tjekkoslovakiet og Polen rimeligvis de skarpeste modstandere. Fra ungarsk side blev der givet udtryk for, at med DDR eksisterede det mest venskabelige forhold, men at man også gerne så gode forbindelser til Forbundsrepublikken[29]). Under den bulgarske udenrigsministers besøg i Danmark i marts 1967 udtalte han, at hans land var villig til diplomatiske forbindelser med alle lande, som anerkendte realiteterne efter anden verdenskrig, men til-

[28]) En gennemgang af traktaterne findes i *Meissner, Boris:* »Die bilateralen Bündnisverträge der osteuropäischen Länder«, Aussenpolitik, 10/1967.

[29]) Udtalelse af partisekretær Janos Kadar under et besøg i Tjekkoslovakiet, 10.–14. oktober 1967.

føjede, at der her var tale om *principper* og ikke om betingelser[30]). Også Jugoslavien gav udtryk for ønsket om normale forbindelser til Vesttyskland.

TJEKKOSLOVAKIET

Med hensyn til Tjekkoslovakiet kunne ligeledes spores en vis velvilje over for den tyske politik. Den tjekkiske udenrigsminister har indrømmet, at visse nye momenter var fremkommet i den vesttyske regeringserklæring af december 1966[31]). Her kunne nævnes, at forbundsregeringen taler om »den anden del af Tyskland« og ikke om den sovjettiske zone eller Mitteldeutschland – dels taltes om afkald på voldsanvendelse, hvor forholdet til DDR i modsætning til fredsnoten af 1966 ligeledes var medtaget. Nyt var endvidere afsnittet om Tjekkoslovakiet, idet der i Münchenproblemet var indeholdt nye omend små indrømmelser. Medens den tyske regeringsfredsnote i marts 1966 fremhævede, at Münchenoverenskomsten fra 1938 blev brudt af Hitler og ikke mere havde nogen *territorial betydning*, udtryktes dette forhold ved regeringserklæringen december 1966 forstærkende, at »traktaten, som blev indgået under trussel af voldsanvendelse, *ikke mere var gyldig*«[31]). Den tjekkiske regering ønsker imidlertid en erklæring om, at »Münchendiktatet« aldrig nogensinde *har haft gyldighed*. Forbundsrepublikken insisterede imidlertid på, at det var den nazistiske regerings efterfølgende aktioner, som gjorde overenskomsten ugyldig. Ud over at have en vis retslig betydning i forholdet til det tidligere sudetertyske mindretal blandt andet med hensyn til erstatningssager, er problemet frem for at være en teknisk-retslig spidsfindighed snarere et udtryk for tilstedeværelsen af en reel politisk modsætning mellem de to lande. Retstekniske problemer synes normalt at kunne løses, hvis de politiske ønsker er til stede. Før underskrivelsen af traktaten om udveksling af handelsmissioner mellem Prag og Bonn i august 1967 stod således spørgsmålet om, hvorledes Forbundsrepublikken skulle benævnes som en alvorlig hindring. Ved en sprogvidenskabelig ekspertise lykkedes det at fremtrylle en formulering og en tilsvarende tolkning, som kunne tilfredsstille både Vesttyskland og Tjekkoslovakiet[32]). Men de politiske modsætninger var for stærke til at diplomatiske forbindelser kunne indgås. Fra tjekkisk side argumenteredes, at betingelserne for at Tjekkoslovakiet kunne få samme forbindelser til Forbundsrepublikken

[30]) Udtalelsen faldt på en pressekonference under udenrigsminister Basheffs besøg i Danmark 3.–7. marts 1967.

[31]) I en samtale med den tjekkiske vice-udenrigsminister Ota Klička i den tjekkiske radio den 20. december 1966, gengivet i Europa Archiv, 5, 10. 3. 1967, pag. D 99–D 101.

[32]) Frankfurter Allgemeine Zeitung, 4. august 1967.

som til DDR, måtte være, at Münchenoverenskomsten blev opfattet som »von Anfanf an null und nichtig«[33]).

POLEN

Det samme vanskelige forhold, betinget af en angst for et politisk stærkt Vesttysklands politiske pressioner, består til Polen. Men medens der i forholdet til Tjekkoslovakiet ikke i væsentlig grad indgår territorielle problemer – med Tysklands 1937-grænser var det tjekkiske område intakt – spiller Oder-Neisse-problematikken en afgørende rolle i forholdet Polen-Forbundsrepublikken. Det er fortsat Forbundsrepublikkens klare standpunkt, at ganske vist ønskes en udsoning med Polen, men et genforenet Tysklands grænser kan kun fastlægges ved en frit forhandlet aftale med en samlet tysk regering. Denne opfattelse er i fuld overensstemmelse med De forenede Staters, Englands – og de øvrige NATO-landes politik. Frankrig har imidlertid indtaget en afvigende holdning, idet den franske regering i en række udtalelser i realiteten har anerkendt den faktisk eksisterende polsk-østtyske grænse[34]).

Begrundelsen for den vestlige Oder-Neisse politik må bl. a. søges i den samlede Tysklandspolitik. Her kan dels være tale om et pant i genforeningspolitikken, et argument, som hvis det udelades vil svække den samlede begrundelse, dels om en forhandlingsværdi – som ikke kan spilles bort uden væsentlige indrømmelser[35]). Det turde være klart, at hverken Vestmagterne eller Vesttyskland stiller sig afvisende overfor de polske grænsekrav, som principielt accepteredes gennem Potsdamaftalerne af vestmagterne, men som uden afventning af den kommende fredstraktat blev realiseret af Polen med Sovjetunionens accept, som selv fik den østlige del af Østpreussen. Når dette sidstnævnte specielle tysk-sovjetiske grænseproblem ingen rolle spiller

[33]) Bl. a. ved præsident Antonin Novotnys interview i Times den 2. juni 1967. Fra det tjekkiske kommunistiske partis præsidium udtaltes om forholdet til Forbundsrepublikken den 8. februar 1967: »Wir dürfen den Klassencharacter des deutschen Imperialismus niemals aus dem Auge verlieren«. Gengivet i Europa Archiv, 6, 25. 3. 1967, pag. D 123.

[34]) Som eksempel kan nævnes præsident de Gaulles tale for det polske parlament under hans besøg i Polen 6.–12. september 1967: »Ich sehe Polen im Besitz eines geschlossenen Territoriums, ohne fremde ethnische Bestandteile, mit durchaus gerechtfertigten und klar festgelegten Grenzen, denen übrigens Frankreich seit 1944 immer voll zugestimmt hat.« Cit. fra Europa Archiv, 19, 10. 10. 1967, p. D. 447.

[35]) Fra vesttysk side er det blevet påpeget, at en udsoning med Polen er lige så vigtig som en udsoning med Frankrig, men at de polske krav om en samtidig anerkendelse af to tyske stater og en anerkendelse af Oder-Neissegrænsen er ulogisk af den simple grund, at Forbundsrepublikken ingen direkte grænser har til Polen. (Udenrigsminister Brandt i en tale i engelsk fjernsyn den 23. januar 1967). Finansminister Franz-Josef Strauss har argumenteret med, at de polske krav om anerkendelse af Oder-Neisse indebærer en inddirekte anerkendelse af den vesttyske enerepræsentationsfordring. (Udtalelse af 25. juni 1967, gengivet i Europa Archiv, 14, 25. 7. 1967.)

i argumentationen, må begrundelsen være, at Sovjetunionen bevidst har ignoreret problemet og Vesttyskland har ikke fundet det opportunt at berøre det.

Vesttyskland har imidlertid ikke – som repræsentant for det imaginære Gesamtdeutschland, nogen forventning om, at 1937-grænserne kan genetableres. Men i den nuværende situation står Forbundsrepublikken med en politisk pression mod Polen, en pression, som også er engelsk og amerikansk politik og som den ikke ønsker at afhænde. Men pressionen udmøntes ligeledes politisk i Polen. Som DDR har sit anerkendelsesproblem, har Polen også sit. Det udnyttes som argumentation i de kraftige angreb på Forbundsrepublikken, som finder sted i stor målestok.

I overensstemmelse med den sovjetiske politik gav Polen udtryk for skepsis over for, at der skulle være noget som helst nyt i den vesttyske østpolitik. Skønt man ikke bestred at der var ændrede toner i denne politik, blev det fastslået, at i alle grundlæggende spørgsmål indtog forbundsregeringen den gamle holdning. Østpolitikken blev karakteriseret som nye metoder, tilpasset den gamle politik[36]). Det tyske tilbud om traktatslig at give afkald på vold for at løse politiske spørgsmål – oprindeligt angivet i fredsnoten i marts 1966 – og gentaget i senere tilbud – er af Polen blevet skarpt tilbagevist med den begrundelse, at Polen derved ville anerkende, at dets grænser endnu var omstridt og derved legaliseredes »Bonns revisionistiske og revanchistiske politik«[37]).

Den ovennævnte udvikling, som viser en kraftig østeuropæisk reaktion på den tyske østpolitik, har ført til, at den tyske regering har givet udtryk for, at politikken har medført en vis fastfrysning af fronterne, og at visse tilbageslag har fundet sted. Men den kraftigste reaktion er imidlertid kommet fra de lande, hvis positioner og interesser i første række har været berørt: Sovjetunionen og Østtyskland. Det er imidlertid en del af den vesttyske østpolitik, at også disse lande nu i højere grad end før skal inddrages i politiske tilnærmelsesforsøg – omend i anden række i forhold til de øvrige østeuropæiske lande og for Østtysklands vedkommende inden for ganske snævre rammer.

SOVJETUNIONEN

Tysklands rolle som forpost i det bipolære magtsystem har givet det et særligt forhold til Sovjetunionen. Dels skal Forbundsregeringen acceptere

[36]) Førstesekretær W. Gomulka den 7. februar 1967 i en tale på en partikongres. Gengivet i Europa Archiv, 6, 25. 3. 1967, pag. D. 120.

[37]) I en tale af Gomulka den 28. oktober 1967. Gengivet i Europa Archiv, 22, 25. 11. 1967.

og videregive den amerikanske politik over for Sovjetunionen – kun med ringe mulighed for at påvirke denne politik – dels skal Tyskland under dette system forsøge at varetage konkrete kort- og langsigtede interesser. Disse interesser er bl. a. sikkerhedsinteresser, handelsinteresser og forholdet til Østtyskland, som Sovjetunionen i visse tilfælde udnytter som sit talerør. Men hvilken prioritering har disse interesser? I vesttyske sikkerhedsinteresser kunne indgå et ønske om et bedre forhold til Sovjetunionen. På samme måde kunne vesttyske handelsinteresser diktere bedre handelsforbindelser til dette land, idet der siden 1963 ikke mellem de to stater har eksisteret en egentlig handelsaftale[38]). Men den vesttyske regering ønsker kun en tilnærmelse på egne – ikke på Sovjetunionens betingelser. I en erklæring af 11. august 1967 fremførte udenrigsminister Brandt, at man ikke når langt (fra Sovjetisk side) ved at gentage maximalfordringer. Disse maximalfordringer er stort set identiske med de østtyske, som senere vil blive gennemgået. Til fordringerne svarer gentagne angreb på Forbundsrepublikkens politik og samfundsstruktur, men Sovjetunionen nærer tilsyneladende ingen forhåbninger til, at nogen ændringer i tysk politik er i sigte. Breshnev udtalte i marts 1967, at Sovjetunionen gerne så et godt forhold til Forbundsrepublikken. Dertil kræves imidlertid, at den revanchistiske og militaristiske politik forsvandt. Det var den sovjetiske opfattelse, at en sådan udvikling ikke foreløbig var at vente.

For Vesttyskland er det af vigtighed, at disse angreb, som koncentrerer sig om genopstående nazisme, militarisme og revanchisme bringes til ophør, og den vesttyske regering har direkte anmodet Sovjetunionen om at ændre sit anklagende sprog. En tysk underskrift på anti-spredningstraktaten nævnes som en passende modydelse for et sovjetisk ophør af denne politik. Men spørgsmålet er, om Sovjetunionen mener, at dette er prisen værd. Sovjetunionen har behov for en »Prügelknabe« for den vestlige politik i sin udenrigspolitik. Vesttyskland er passende, dels i egenskab af agressoren fra anden verdenskrig, dels som et middel til at opretholde sin indflydelsessfære i Østeuropa.

Det er i de sidste par år blevet fremhævet i Tysklandsdebatten, at Vesttyskland burde indse, at også Sovjetunionen havde et sikkerhedsproblem at varetage over for Vesttyskland. Denne påstands indhold er næppe af større betydning. Når Sovjetunionen fremhæver den vesttyske politiks tåbeligheder, dens fredsfarlige og revanchistiske tendenser og det vesttyske samfunds imperialistiske og kapitalistiske karakter, er denne fremhævelse mere et led i bipolariteten over for De forenede Stater end et udtryk for en angst for en isoleret vesttysk stillingtagen. På en række begrænsede områder

[38]) Se *Schmitt, Matthias:* »Die deutsch-sowjetischen Wirtschaftsbeziehungen. Stand und Perspektiven«, Europa Archiv, 1, 10. 1. 1967, pp. 11–22.

[39]) 10. marts 1967. Daily Review Novosty Press Agency 16. marts 1967.

er opnået en vis modus vivendi mellem de to supermagter, som gør det uhensigtsmæssigt i en række tilfælde at rette direkte erklæringsangreb fra sovjetisk side mod De forenede Stater. Et passende offer bliver derfor Forbundsrepublikken, som derved får prædikatet af afspændingens modstander i Europa.

ØSTTYSKLAND

Men står den nye forbundsregering ikke netop for en øget afspændingspolitik, og viser dette sig ikke i særlig grad i forholdet til Østtyskland? Uden på dette sted at gå nærmere ind på »afspændingspolitik« er det imidlertid rigtigt, at en ændret indstilling til DDR er konstaterbar. I stedet for at tale om Sovjetzonen benyttedes benævnelsen »den anden del af Tyskland« for første gang i regeringserklæringen ved den nye regerings tiltræden. Ønsket om optagelse af kontakter med østtyske embedsmænd fremhæves kraftigere end før. Den nye minister for altyske anliggender Herbert Wehner uddybede disse forhold i et foredrag i januar 1967. Han fremhævede, at regeringen ikke nægter, »dass es in Deutschland ausserhalb des Geltungsbereich des Grundgesetsetzes Behörden gibt, die Macht ansüben, und eine regierende Spitze, die auf andere Weise zustandgekommen ist und sich an der Macht erhält als in der Bundesrepublik die Bundesregierung«. »Die Regierung .. fasse die Aufnahme von Kontakten zwischen Behörden der BRD und solchen im anderen Teil Deutschlands ins Auge, worin sie keine Anerkenneung eines zweiten deutschen Staates erblickt«[40]).

Her antydes de faktorer, som indgår i den vesttyske og hermed også i den vestallierede politik over for Østtyskland og dermed på længere sigt i forhold til et samlet Tyskland. Væsentligst er »Alleinvertretunganspruch«, enerepræsentationskravet. Vesttyskland hævder alene at være berettiget til at tale på det tyske folks vegne. Heraf afledes nægtelse af anerkendelse af DDR som en stat, hvilket igen betyder, at politiske forhandlinger af mere vidtrækkende karakter ikke er mulig mellem de to tyske stater.

Intet i denne fundamentale politik er blevet ændret. Forholdet mellem de to tyske stater er ej heller blevet »bedre« hvis opnåelsen af forhandlingsresultater sættes som målestok. Tværtimod er gensidige forhandlingstilbud blevet afvist af modparten. En fællesnævner synes det ikke at have været muligt at finde frem til. Hver part præsicerer sine grundsynspunkter som på forhånd erkendes at være uacceptable for modparten. Aftalerne om tilladelser til for vestberlinere under de store højtider at besøge slægtninge og venner i Østberlin har det således ikke været muligt at forny.

[40]) Tale den 24. januar 1967. Cit. fra Europa Archiv, 4, 25. 2. 1967.

Den vesttyske regering fremhæver enerepræsentationskravet ikke alene som en ret, men også som en pligt, en »pligt til at tale for de landsmænd, som ikke kan tale og handle frit«[41]). Østtyske regeringsorganer nægter på sin side at offentliggøre vesttyske svar i den brevveksling, som er indledt på højt plan mellem regeringscheferne i de to lande med den begrundelse, at den indeholder det uantagelige enerepræsentationskrav som bliver til »Alleinvertretungsanmassung der deutschen Militaristen und Monopolherren«[42]).

Tilsvarende ønsker den vesttyske regeringsledelse at begrænse den svage formelle tilnærmelse – i form af meningsudvekslinger på højere politisk plan og i form af delvis tillempet terminologi – ved klart at tage afstand fra enhver tale om anerkendelse af DDR, og ethvert forsøg i denne retning antages at ville give et falsk indtryk af Forbundsrepublikkens politik. Østtyskland sætter imidlertid anerkendelse som det væsentligste af sine minimalkrav, og der er i det forløbne år blevet ført en kraftig politik til imødegåelse af en eventuel svækkelse af Den tyske demokratiske Republik. Den 20. februar 1967 gennemførtes en lovgivning om statsborgerskab i DDR[43]), og næsten samtidig tog det østtyske ministerium »für gesamtdeutsche Fragen« navneforandring til ministeriet »Für westdeutsche Fragen«[44]).

Endelig er forholdet om egentlige forhandlinger mellem staterne snarere blevet vanskeliggjort end lettet. Det vesttyske standpunkt er her, at der først og fremmest skal føres forhandlinger, som har til hensigt at mildne de menneskelige konsekvenser af spaltningen af Tyskland. Der skal etableres praktiske løsninger på forholdet mellem tyskere i Tysklands to dele, rejser mellem områderne skal øges, trafikken skal koordineres, kulturelle og ikke mindst de handelsmæssige forhold skal bedres og intensiveres. Mod dette program – bevidst argumenteret som ikke-politiske foranstaltninger med menneskeligt og teknisk-praktisk samarbejde – stiller Østtyskland netop det *politiske* samarbejde som det indledende og væsentlige i sit aktionsprogram. Et polemisk udtryk for denne politik fremkom i partisekretær Walter Ulbrichts tale den 7. oktober 1967: »Bonn-regeringen ønsker frem for alt almindelige samtaler over trafikforhold og menneskelige forbindelser. Udmærket, vi går ind for trafiktilrettelæggelse, således at de to ministerpræsidenter vil kunne mødes og beslutte en aftale om oprettelse af normale gensidige forhold mellem begge tyske stater«[45]).

De tyske staters gensidige opfattelser og deres politik over for hinanden

[41]) Forbundskansler Kiesinger i en 1. maj tale i Berlin, cit. fra Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2. 5. 1967.

[42]) Neues Deutschland 4. oktober 1967.

[43]) Tekst i Europa Archiv, 6, 25. 3. 1967, pp. D 129–D 132.

[44]) Neues Deutschland, 3. februar 1967. Som begrundelse anføres det vesttyske misbrug af ordet »gesamtdeutsch«, som helt skal have ændret ordets karakter.

[45]) Neues Deutschland, 8. oktober 1967.

er et udtryk for deres meget begrænsede forhandlingsrum. Ingen af staterne er hverken i stand til eller villige til at opgive grundlæggende politiske opfattelser, som hviler på deres tilhørsforhold til Sovjetunionen og De forenede Stater og som de nødvendigvis må opretholde, også for at kunne eksistere i det undersystem, de er placeret i – det østeuropæiske og det vesteuropæiske.

Den politiske udvikling i 1967 har i de to staters forhold vist visse tilnærmelser – eller rettere demonstrative politiske tilbud, men betingelserne og standpunkterne er ikke blevet afbøjede. De østtyske minimalkrav over for Vesttyskland i retning af en tilnærmelse er foruden normale politiske forhold mellem de to stater, afkald på magtanvendelse. Endvidere skal begge stater anerkende de nuværende grænser i Europa, nedsætte rustningsudgifterne til halvdelen, give afkald på besiddelse af kernevåben, acceptere neutral stilling, anerkende Vestberlin som et særligt område med en særlig statsretslig status, indgå normale forbindelser med andre lande og medvirke til at en kommission påtager sig at undersøge Potsdamaftalerne[46]). Kun et enkelt af disse krav – det sidste – er fra vesttysk side tøvende blevet taget op til overvejelse, hvorimod de øvrige betingelser forekommer Forbundsrepublikken helt uantagelige. Når hertil kommer, at der i de østtyske maximalforandringer til en sammenslutning af de to lande forekommer krav om en gennemgribende, demokratisk omvæltning i Vesttyskland, hvis styre hævdes at være monopolkapitalistisk, aggressivt og retsstridigt og går i retning af et åbent diktatur[47]), når den vesttyske regering – som karakteristisk nok oftest benævnes Kiesinger-Strauss frem for Kiesinger-Brandt – anklages for i ønsket om at føre en imperialistisk ekspansionspolitik og ved benyttelse af Hitlers taktik at stile mod samme mål som de tidligere vesttyske regeringer: generalangrebet mod DDR[48]) – når en række af de praktiske forbindelser – som postvæsen, trafikvæsen og til dels også handelsforhold lider af væsentlige uoverensstemmelser, synes det klart, at begge lande fortsat ønsker at acceptere den rolle, som de i kraft af deres oprettelse, deres eksistens og geografiske placering og deres placering i det dominerende system må spille. Der er intet overraskende i, at brevvekslingen mellem forbundskansler Kiesinger og ministerpræsident Stroph ikke har kunnet føre til konkrete politiske resultater, en udvikling som hverken havde været ventet eller ønsket. Der har snarere været tale om en demonstrationspolitik, hvor sigtet – ud over det indenrigspolitiske – i højere grad har været

[46]) DDRs minimalkrav har været formuleret flere gange i 1967 med lidt ændret ordlyd. Her fra Walter Ulbrichts nytårstale 31. december 1966. Cit. fra Europa Archiv 5, 10. 3. 1967, pp. D 102–D104.

[47]) Neues Deutschland, 7. juli 1967.

[48]) Cit. fra Ulbrichts tale i Berlin 13. februar 1967. (Europa Archiv, 6, 25. 3. 1967, pp. D 124–D129.

rettet dels mod de øst-europæiske stater og Sovjetunionen og dels mod de vesteuropæiske og De forenede Stater, fremfor mod henholdsvis Østberlin og Bonn.

FRANKRIG

Blandt de vesteuropæiske stater er Frankrig det land, som i forhold til Vesttyskland har den største betydning[49]). To forhold spiller her en afgørende rolle. For det første Forbundsrepublikkens situation med sin stærke alliance og tilknytning til en supermagt uden for Europa, De forenede Stater, i forhold til dens umiddelbare placering over for Frankrig. Tilmed et Frankrig, der er blevet en økonomisk og militær stormagt i Europa, som ganske vist også lever under bipolariteten, men har set og realiseret nye muligheder for en selvstændig politik, som skal sikre Frankrigs stilling som Europas førende magt. For det andet det ambivalente forhold mellem de to nabostater, Forbundsrepublikken og Frankrig, som grundet på erfaringer og bedømmelse af øjeblikkelige muligheder, giver udtryk i en udpræget grad af samarbejde samtidig med forsøg på at holde hinanden i skak, forbundet med et ønske om selv at blive den part, som kraftigst kan sætte betingelserne for modparten. De to parters interesser er i vidt omfang direkte modstridende. Hver for sig knytter de forbindelser, som må være belastende for samarbejdet, Frankrig f. eks. til Polen og Tyskland til De forenede Stater. Tilsvarende ses i en anden del af verden Frankrigs tilknytning til Den forenede Arabiske Republik mod Forbundsrepublikkens stærkere støtte til Israel.

For Forbundsrepublikken kan disse forhold synes at være et konstant dilemma. Der er dog ikke tale om definitive valg – f. eks. mellem Frankrig og De forenede Stater, men om tilpasning til – og udnyttelse af de to staters forhold til Vesttyskland. Men hvordan har denne politik været ført efter den nye regerings tiltræden? Regeringserklæringen betød en demonstrativ fremhævelse af det fransk-tyske forhold. Ikke på bekostning af forbindelserne til De forenede Stater, som fortsat betegnedes som livsvigtig for Forbundsrepublikken, men snarere på bekostning af forholdet til England, som tildeltes omtale på linie med Italien, Belgien, Holland og Luxemburg. Ønsket om at tilgodese interesserne i forhold til USA som modvægt til det eksisterende forhold til Frankrig kom tydeligt frem i regeringserklæringens ord om, hvilke overvejelser Forbundsrepublikken lod indgå i sit forhold til Frankrig. I et karakteristisk forsøg på afvejning og udglatning blev det

[49]) Forholdet mellem Frankrig og Tyskland er belyst i artiklen »Deutsch-französische Zusammenarbeit nach dem Regierungswechsel in Bonn«, »Französische Perspektiven« af *Jacques Vernant* og »Deutsche Aspekte« af *Ulrich Scheuner*. Europa Archiv, 5, 10. 3. 1967, pp. 157–168.

fremhævet, at i fællesskabet med Frankrig, Amerikas ældste forbundsfælle i Europa, anså Forbundsrepublikken et solidt forbund mellem de frie nationer i Europa, som forenes (»sich einigenden Nationen Europas«) og De forenede Stater for tvingende nødvendigt, hvordan end strukturen af dette forbund kunne udformes i fremtiden over for en verden under forandring. »Vi vægrer os ved at lade os overtale til et valgs falske og farlige alternativ«[50]).

For Forbundsrepublikken *eksisterer* end ikke valget enten-eller. Den er i sin nuværende situation nødsaget til at acceptere både–og med en prioritering af sit forhold til De forenede Stater. Forholdet er i en regeringserklæring i forbindelse med forhandlingerne om Englands optagelse i fællesmarkedet i efteråret 1967 udtrykt på den måde, at Forbundsrepublikken nødvendigvis må samarbejde med Frankrig trods fundamentale modsætninger[51]). Dette forhold kan ikke bortforklare, at en større ydre interesse for at manifestere samarbejdet med Frankrig har været tydelig efter den nye regerings tiltræden. Dels ved rent organisatorisk at puste mere liv i samarbejdstraktaten fra januar 1963, dels ved i højere grad at udnytte de deri stipulerede konsultationsbestemmelser på højt politisk plan og dels ved at intensivere det bilaterale samarbejde på det militære og det militært-tekniske område. Der tales fra fransk og tysk side om fornyelse og forstærkelse af samarbejdet. Der er ligeledes i forbindelse med Forbundsregeringens intensivering af østpolitikken fra tysk side talt om at »afstemme denne med Frankrig, hvor situationen tillader det«[52]). Men realiteten er den, at samarbejdet også på alle andre områder er *netop* der, »hvor situationen tillader det«.

Der er ikke tale om at omprioritere de fundamentale interesser i forholdet til De forenede Stater. På en række punkter i det fransk-tyske forhold er der uoverensstemmelser: Fankrig har givet udtryk for at ville støtte den tyske genforeningspolitik, en støtte, som argumenteres med Frankrigs »letforståelige egen-interesse«[53]). Men Frankrig har en central interesse i fortsættelsen af spaltningen, først og fremmest af hensyn til ønsket om at være den ledende europæiske magt. Frankrig ønsker ikke, at Vesttyskland skal tage fransk politik som forbillede og f. eks. skabe sin egen kernevåbenstyrke. Frankrig har en klar interesse i fortsat at se Vesttyskland som en ikke-kernevåbenmagt og som et kontrolleret og integreret område på franske betingelser. Frankrig forsøger at skabe sin egen østpolitik – i særlig grad i forhold til Polen – hvor de Gaulles udtalelser under besøget i Polen i sep-

[50]) Regeringserklæringen er gengivet i Bulletin des Presse- und Informationsamtes der Bundesregierung, nr. 157, 14. december 1966.

[51]) Udtalelse af Kiesinger under en debat i Forbundsdagen den 26. oktober 1967, cit. fra Frankfurter Allgemeine Zeitung, 27. oktober 1967.

[52]) Udtalelse af Kiesinger den 16. januar 1967, FAZ 17. januar 1967.

[53]) Udtalelse af præsident de Gaulle på arbejdsbesøg i Bonn: jvf. Europa Archiv, 15, 10. 8. 1967.

tember 1967 skabte vanskeligheder i forholdet til Tyskland[54]). Endvidere er der tale om interessemodsætninger i forbindelse med politikken inden for NATO – og EWG-organisationerne. Endelig er Frankrig reelt og formelt placeret i en politisk og geografisk position, som tillader det med vægt at påpege sine fredelige hensigter over for alle lande, i modsætning til Vesttyskland, som er tynget af fordringer og krav og synes at have åbenlyse interesser i ændring af status qvo.

Med det fransk-tyske samarbejde, som forekommer rimeligt under den løsere bipolaritet, har Vesttyskland forsøgt at etablere et instrument, som også kunne benyttes som en art pression i forholdet til De forenede Stater.

I den demonstrative intensivering i det fransk-tyske samarbejde må formodes fra tysk side bl. a. at ligge et ønske om over for De forenede Stater at få tilgodeset militære og økonomiske interesser. Dels med hensyn til en større medindflydelse på kernevåbenstrategien og kernevåbenfremstillingen, særlig efter MLF-forslagenes bortfald. Dels med hensyn til den industrielle udnyttelse af kerneenergi i forhold til anti-spredningstraktaten, som for tiden er til forhandling. Dels for at fastholde det kraftige amerikanske engagement i Europa, efter at Sydøstasien og Det mellemste Østen i stadig stærkere omfang fastholder amerikanske interesser. Dels endvidere økonomisk med henblik på at neddæmpe de amerikanske krav over for Forbundsregeringen om udligning for valutatab ved troppestationeringen i Vesttyskland ved øgede tyske køb i USA. Endelig kan der være tale om, at Vesttyskland ved sin politik vil demonstrere sin uvilje mod arrangementer om europæiske anliggender, som sluttes hen over hovedet på forbundsregeringen uden forudgående konsultationer. På længere sigt vil Vesttyskland ligeledes med sit særlige forhold til Frankrig have et ønske om at forhindre et for kraftigt engelsk-fransk samarbejde. I øjeblikket er en sådan politik næppe tænkeligt på et tidspunkt, hvor samarbejdet mellem de to lande synes at være det *mindst* fremherskende i deres politiske relationer – og koncentreret hovedsagelig på det teknisk-industrielle område. Men en bekymring på længere sigt for en europæisk isolering kan ikke undgå at spille ind i den vesttyske udenrigspolitik.

ENGLAND

På denne baggrund skal forholdet til England vurderes. Når Vesttyskland så stærkt plæderer for engelsk optagelse i Fællesmarkedet er det – ud over at fastholde den engelske regerings Tysklandspolitik – ønsket om ikke de-

[54]) Forbundsregeringen gav udtryk for sin holdning over for den franske præsidents udtalelser under sin Polensrejse ved at lade sin talsmand udtale den 11. september 1967, »Die Geschichte weist die jetzt unter polnischer Verwaltung stehenden Gebiete seit Jahrhunderten als deutsches Land aus, aus dem die deutschen Bewohner zu Unrecht vertrieben wurden.« (Cit. efter FAZ, 28. 12. 1967).

monstrativt at etablere en engelskfjendtlig fransk-tysk blok inden for EWG. I realiteten følger den tyske politik den franske et langt stykke på vejen. Den tyske regering gav udtryk for dette, f. eks. i en tale den 8. maj 1967, hvor der indledningsvis udtryktes stærke ønsker om engelsk optagelse. Men tilføjelsen er karakteristisk: at England må være indstillet på, uindskrænket at acceptere ikke blot Romtraktaternes ordlyd, men også det, der i mellemtiden er blevet til virkelighed[55]).

Forholdet til England – og Englands forhold til Vesttyskland er ikke af central betydning for nogen af de to landes udenrigspolitik. Heri ligger årsagen til, at de russiske statslederes besøg i England i 1967 kunne forbindes med kraftige angreb på Forbundsrepublikken, medens de sovjetiske udtalelser under de tilsvarende besøg i Paris var betydeligt mere afdæmpede.

DE FORENEDE STATER

Forholdet til De forenede Stater er af en ganske anden art. USA er Forbundsrepublikkens garanti- og beskyttelsesmagt. Angreb på Forbundsrepublikken i internationale organer eller konferencer, hvor Vesttyskland ikke har sæde, vil altid blive imødegået af De forenede Staters repræsentant. Den vesttyske udenrigs- og forsvarspolitik udfoldes inden for rammer – som er fastsat – og som fortsat fastsættes af De forenede Stater. At disse rammer i de sidste år er blevet udvidede og blevet mere fleksible er åbenbart. Spørgsmålet er, i hvor høj grad Vesttyskland selv ønsker at benytte sig af større råderum i forhold til USA, og om en fastholden af De forenede Stater ikke i sidste instans er mest afgørende for Forbundsregeringen. Denne debat vil blive optaget senere.

Vigtigst for den amerikanske garanti og beskyttelse er det militære og politiske engagement i Europa, hvor Tyskland er det afgørende område. De forenede Staters fysiske tilstedeværelse i Europa med store konventionelle og atomare styrker er for Vesttyskland en livsbetingelse. Medens England kan betegnes som De forenede Staters mest trofaste allierede i Europa, er Vesttyskland den mest afhængige klient. Dette ses også i Vesttysklands følgeskab over for den amerikanske verdensomspændende politik. Det er indlysende, at netop Vesttyskland i kraft af sin stilling må være den stærkeste tilhænger af De forenede Stater som den dominerende magt i verden, og at Forbundsregeringen accepterer alle former for forsøg på at tilvejebringe »Pax Americana«. Det er imidlertid lige så indlysende, at Vesttyskland vil søge at hindre et for kraftigt amerikansk engagement i Sydøstasien, hvis dette betyder en afgørende ændring i den amerikanske politik i Europa. Indtil nu har forbundsregeringen imidlertid kraftigt støttet den amerikanske Vietnampolitik.

[55]) FAZ, 9. 5. 1967. Tale af forbundskansler Kiesinger.

Et karakteristisk udtryk for denne politik præsenteres i regeringserklæringen af december 1966, som fastslår, at De forenede Stater næsten mod egen vilje efter anden verdenskrig er kommet i en situation, som har engageret denne stat i alle kontinenter. »Vi vil ikke glemme dette«, hedder det videre i erklæringen, »og vi vil overveje, hvorledes vi for vor part mere afgørende end tidligere kan overtage medansvar for bevarelsen af verdensfreden«. Det fremgår, at der her tænkes på ansvarlighed uden for Europa. Medansvaret vil følgelig gå på en understøttelse af den amerikanske politik.

Over for denne politik er det rimeligt, at Forbundsrepublikkens stærkeste modstandere, Sovjetunionen og Den tyske Demokratiske Republik har fundet endnu et kraftigt angrebspunkt mod Forbundsregeringen. Ved krisen i Mellemøsten i sommeren 1967, hvor Vesttyskland på linie med De forenede Stater indtog en neutral, men i praksis pro-israelitisk holdning, blev dette fremstillet af DDR som »optagelsen af den Vesttyske Forbundsrepublik i De forenede Staters globale strategi«[56]). Som en tilpasning til denne amerikanske politik hævdedes Vesttyskland i stigende grad at have orienteret sig i retning af begrænsede krige og forstærket atomrustning.

Det er rigtigt, at Vesttyskland til stadighed må tilpasse sig den amerikanske strategi i dens forskellige faser. Det er rigtigt, at Vesttyskland har brug for De forenede Stater og de øvrige vestmagter til at varetage sine udenrigspolitiske interesser. Berlinproblemet er f. eks. et område, hvor de tidligere besættelsesmagter og særlig De forenede Staters tilstedeværelse er af afgørende betydning. Også på en række andre områder er Vesttyskland bundet i forholdet til De forenede Stater. Dette gælder således det meget snævre militært-tekniske samarbejde, som langt overgår det tilsvarende tysk-franske. Men eksisterer der ikke på særdeles vigtige punkter alvorlige meningsuoverensstemmelser mellem De forenede Stater og Vesttyskland?

NEDRUSTNING OG RUSTNINGSKONTROL

Ud over de nævnte mindre uoverensstemmelser er det for tiden mest fremtrædende område, hvor interessemodsætninger i væsentlig grad er til stede mellem De forenede Stater og Forbundsrepublikken på nedrustnings- og rustningskontrolområdet. Konkret drejer det sig om forhandlingerne omkring traktaten til forhindring af yderligere spredning af kernevåben. Før en nærmere redegørelse for dette problem skal forbundsregeringens nedrustningspolitik kort omtales. Vesttyskland har ikke været deltager i de internationale forsøg på at forhandle og gennemføre nedrustningsforanstaltninger, men har i det store hele været i overensstemmelse med den amerikanske politik, som har krævet visse politiske betingelser og en omfattende kontrol

[56]) Neues Deutschland, 2. september 1967.

før iværksættelsen af en nedrustningsproces. Modsætningen har været det sovjetiske standpunkt, som indebærer, at man bør begynde med nedrustning, idet denne proces i sig selv medfører afspænding, hvorved en selvforstærkende nedrustningsmekanisme er sat igang.

Forbundsrepublikken kan imidlertid opregne en række områder, hvor man fremhæver at have ydet mere på nedrustnings- og rustningskontroltanken end andre lande, ydelser, som imidlertid har været prisen for etableringen af et Vesttyskland i den eksisterende form. Vesttyskland har ved Parisaftalerne givet afkald på fremstilling af kernevåben på eget territorium allerede i 1954[57]). Endvidere har Forbundsrepublikken vist at være parat til, når det tjener en varig fredsordning, at give afkald på »nationale Hoheitsrechte«[58]). Dertil kommer, at landet arbejder kraftigt for en europæisk integration, og at de vesttyske stridskræfter ikke er selvstændige, men indordnet i fælles rammer. Endelig har Vesttyskland ved sit atomvåbenafkald accepteret international kontrol af dette afkald og af den fredelige udnyttelse af kerneenergi i landet.

TYSKE FORSLAG

Herudover har Forbundsrepublikken formuleret enkelte »selvstændige« forslag i de sidste år. I den tyske fredsnote fra marts 1966 foreslås at etablere en gradvis nedsættelse af antallet af kernevåben i Europa. Foranstaltningerne skal være forbundet med en effektiv kontrol. Der er dog ikke tale om en tysk accept af de polske udtyndingsplaner i Europa som Rapacki- og Gomulkaplanerne. De tilknyttede betingelser gør den vesttyske plan helt uacceptabel for Sovjetunionen og dens allierede. Dels kræves, at arrangementet omfattes af hele Europa, idet der her menes det geografiske Europa, som indbefatter den europæiske del af Sovjetunionen, i modsætning til den almindelige politiske term i Vesttyskland, hvor Europa oftest er identisk med Vesteuropa, til nød det samlede Europa uden Sovjetunionen. Dels gøres forslaget afhængigt af »væsentlige fremskridt ved løsningen af de politiske problemer i Mellemeuropa«, krav, der går i retning af en fredstraktat med Tyskland og i denne forbindelse en genforening[59]). Det er karakteristisk, at Vesttyskland her viderefører en amerikansk politisk linie med krav om politiske løsninger før rustningskontrol og nedrustning,

[57]) Under forhandlingerne i 18-magts komiteen i Genève har Sovjetunionen den 10. oktober 1967 fremdraget en erklæring fra DDR, som hævder, at Forbundsregeringen havde truffet vidtrækkende aftaler med Sydafrika om produktion og afprøvning af kernevåben. (ENDC/PV. 337, pag. 24).

[58]) Udenrigsminister Brandt i en tale i Europarådet 24. januar 1967. Bulletin des Presse- und Informationsamtes der Bundesregierung, nr. 8, 26. januar 1967.

[59]) Fredsnoten aftrykt i »Die Bemühungen der deutschen Regierungen . . .« (se litteraturoversigt).

en linie, som imidlertid nu ikke længere slavisk håndhæves af De forenede Stater.

I fredsnoten foreslås ligeledes gensidige erklæringer om afkald på voldsanvendelse, forslag som er blevet videreført og udbygget af den nye koalitionsregering af december 1966. I disse forslag ligger intet afgørende nyt, idet Vesttyskland ved Pariseraftalerne på linie med de vestlige allierede har givet afkald på at benytte krig eller vold til at gennemføre den fælles Tysklandspolitik. Nuancen findes i Vesttysklands ønsker om at binde sig bilateralt med aftaler til de østeuropæiske stater og Sovjetunionen. Forbundsrepublikken har i vidt omfang benyttet forslagene om disse ikke-voldsaftaler i sin erklæringspolitik, men har ikke vundet umiddelbar tilslutning. Polens negative holdning har været nævnt. Uden tvivl har argumenter om erfaringerne fra Det tredie Riges generøse tilbud og indgåelser af bilaterale ikke-angrebspagter spillet en rolle i den interne argumentation for de østeuropæiske lande.

Endelig har Forbundsrepublikken tilbudt udveksling af militære iagttagere under militære manøvrer ligeledes med de østeuropæiske lande for dermed at opnå at fjerne opfattelsen af tyske aggressionshensigter.

ATOMPRØVESTOPTRAKTATEN

På disse punkter har der ingen mulighed været for uoverensstemmelser med De forenede Stater. Disse kom imidlertid klart til udtryk ved indgåelsen af atomprøvestoptraktaten mellem Sovjetunionen, De forenede Stater og England i 1963. Alle lande blev indbudt til at underskrive traktaten. Når Tyskland tøvede og overvejede før tilslutningen blev givet, har det flere årsager. Dels ville man udtrykke sin utilfredshed med, at ingen konsultationer havde fundet sted før undertegnelsen. Dels var traktaten udformet på en sådan måde, at Østtyskland fik mulighed for at underskrive – omend kun hos en af de tre signatarmagter – et faktum, som var mod vesttysk opfattelse den østtyske status, idet det kunne tolkes som et skridt mod større international anerkendelse af DDR som stat. Det må også have spillet ind i overvejelserne, at Frankrig ikke ønskede at underskrive og dermed tilkendegav at ville fortsætte sine kernevåbenforsøg i de herefter »forbudte« områder, i atmosfæren, det ydre rum og under vandet. Endvidere har Forbundsrepublikken næret bekymringer for at forhandlingerne og tilkomsten af traktaten kunne have vanskeliggjort realiseringen af de amerikanske planer om en multilateral kernevåbenstyrke, MLF. Sluttelig har Forbundsrepublikken set med uro på den nye form for bipolaritet, som De forenede Stater og Sovjetunionen var ved at udvikle, og som kunne betyde en vis prisgivelse af snævre tyske interesser. Men den tyske underskrift på atomprøvestoptraktaten kom. Tyskland havde i realiteten intet valg, men havde

benyttet muligheden til at demonstrere sin politik. Skulle et MLF-arrangement overhovedet have mulighed for at kunne realiseres, måtte en tysk enegang med Frankrig, som ikke ville underskrive, iøvrigt have været utænkelig. Men skønt Vesttyskland ved flere lejligheder af De forenede Staters regering sørgede for at få præsiceret, at en MLF ikke ville blive prisgivet af USA over for Sovjetunionen for at komme til enighed om det nye program på nedrustningsfronten, som gik til forhandling: ikke-spredningsoverenskomsten, blev den multilaterale kernevåbenmagt inden for NATO ikke desto mindre opgivet i 1965. Som en erstatning oprettedes rådgivende og planlæggende organer i forbindelse med udformningen af kernevåbenstrategien.

På denne baggrund var det at vente, at Forbundsrepublikken ville reagere stærkt, da det i 1965-66 kunne iagttages, at en række overensstemmelser og tilnærmelser kunne konstateres mellem Sovjetunionen og De forenede Stater på kernevåbenspredningsområdet.

IKKE-SPREDNINGSTRAKTATEN – VESTTYSKE KRAV

Det var indlysende, at Vesttyskland måtte fremhæve, at grundholdningen til en spredningstraktat var absolut positiv, og at regeringen ville gå aktivt ind for at tilvejebringe en sådan traktat. Men Vesttyskland stiller en række betingelser, som ikke umiddelbart synes forenelige med de amerikanske. De argumenter, som fremføres af forbundsregeringen, er baseret på ønsket om at undgå enhver form for diskriminering. Derfor kræves, at en spredningstraktat skal være forbundet med substantielle nedrustningsforanstaltninger også for kernevåbenmagterne. Endvidere at traktaten må tage hensyn til ikke-kernevåbenmagternes sikkerhed. Kontrollen med at spredningsaftalen overholdes må ikke hindre eller begrænse den industrielle udvikling eller den videnskabelige forskning på kerneenergiens område. Endelig må muligheden for etableringen af en europæisk kernevåbenmagt holdes åben.

Det er karakteristisk for de forhandlinger, der er ført, og de erklæringer, der er udsendt, at modsætningsforholdet mellem De forenede Stater og Vesttyskland i denne sag bevidst neddæmpes. Hver part anerkender modpartens synspunkter som legitime og det fremhæves, at der ikke er tale om alvorlige problemer, men kun om spørgsmål om tilpasninger[60]). Kun med hensyn til konsultationer, hvor der fra vesttysk side har været efterlyst rådslagninger om alle aspekter ved en antispredningstraktat mellem de vestallierede, men hvor De forenede Stater modsætningsvis har fremhævet, at

[60]) Erklæringerne er fra udenrigsminister Brandts besøg i De forenede Stater 7.–11. februar 1967. Se Europa Archiv, 5, 10. 3. 1967.

sådanne konsultationer netop *har* fundet sted, har påstand stået mod påstand i dette amerikansk-vesttyske forhold[61]).

Det er endvidere karakteristisk, at de krav Forbundsrepublikken stiller, på ingen måde går ud over de krav, som stilles fra andre teknisk-økonomisk potentielle atommagter som Indien, Japan, Sverige og Italien. Kun det sidste punkt, den åbne mulighed for en europæisk kernevåbenmagt er speciel tysk. Det er endelig karakteristisk, at medens de nævnte stater er ubundne, har den vesttyske stat allerede underkastet sig kontrol, og har allerede givet afkald på at fremstille kernevåben på eget territorium. Hvilken karakter har da den politik, Vesttyskland fører på dette område, og hvorledes skal hele komplekset analyseres?

VESTTYSKLANDS ROLLE-POLITIK

Med udgangspunkt i Sovjetunionens politik kan spredningstraktaten bl.a. tolkes som et instrument anvendeligt i den sovjetiske Tysklandspolitik. Sovjetunionen har utallige gange givet udtryk for, at ville gøre alt for at forhindre, at Forbundsrepublikken får kernevåben, en udvikling, som fra sovjetisk side ville tolkes som en yderligere fremvækst af militarisme og revanchisme. Kosygin udtalte under sit besøg i London i februar 1967, at Forbundsrepublikken skal underskrive spredningstraktaten, »hvad enten den vil eller ej«[62]). Men er disse demonstrativt fremhævede sikkerhedsbehov, denne angst for den vesttyske politik reel? Er der virkelig tale om, at en imødegåelse af en vesttysk trussel er det vigtigste mål i sovjetisk udenrigspolitik?

Som Forbundsrepublikkens situation er, og som den fungerer, er den udenrigspolitisk og militærpolitisk en klient af De forenede Stater. Selvstændige aktioner af større rækkevidde er udelukket. Sovjetunionen kan ikke frygte Forbundsrepublikken. Men den kan bruge Tyskland i sin argumentation – det Tyskland, som var årsagen til bipolariteten – og tilmed det første offer for modsætningen mellem de to nye supermagter og dermed et demonstrativt udtryk for de to staters politik.

Vesttyskland står som symbol på den amerikanske politik – og i kraft af sit enerepræsentationskrav som en efterfølger af Det tredie Rige. Når Sovjetunionen anklager Bonn-regeringen og de antisovjetiske kredse i Vesttyskland, er adressen også Washington. Forbundsrepublikken er i kraft af sin uselvstændighed udvalgt til at spille rollen som politisk og propagan-

[61]) Uoverensstemmelsen dateres fra 27. februar 1967, hvor forbundskansler Kiesinger rejste spørgsmålet, som blev imødegået dagen efter af en talsmand for den amerikanske regering. I samme tale ytrede forbundskansleren: »Mit Sorge betrachte ich das Verhältnis zu den Vereinigten Staaten von Amerika . . . so kann es nicht weitergehen. Wir reden ja überhaupt nur noch über Streitfragen miteinander. Wir reden ja gar nicht mehr über gemeinsame Politik.« FAZ, 28. februar 1967.

[62]) Talen holdtes den 9. februar 1967. FAZ, 10. 2. 1967.

distisk udladningsstation. Vesttyskland i denne rolle har ligeledes stor betydning for Sovjetunionens stilling i sin interessesfære i Østeuropa.

På lignende måde står Vesttyskland i en rolle, som udnyttes af De forenede Stater. Vesttyskland er i ligeså høj grad et instrument for amerikansk politik, som for Sovjetunionens politik. De forenede Stater har her en politisk platform med trofaste fortalere for amerikansk politik eller for en politik, som man kan se sin interesse i at føre frem, hvorefter De forenede Stater overfor Sovjetunionen kan argumentere med, at dette eller hint er vanskeligt at gennemføre af hensyn til vesttyske synspunkter.

IKKE-SPREDNINGSTRAKTATEN SOM EKSEMPEL

Med hensyn til spredningstraktaten synes forholdet at være det, at der hos supermagterne er en vis interesse i at demonstrere sine ønsker om på hvilke vilkår »verdensfreden« på længere sigt opretholdes, og en reel interesse i – hvis omkostningerne ikke er for store – at undgå fremvæksten af mindre kernevåbenstyrker både hos egne og hos modpartens allierede samt i neutrale lande. Begge stater er interesserede i at iværksætte rustningskontrolforanstaltninger, som øger deres styrke og sikkerhed og udvider kontrollen med udviklingen i den øvrige del af verden. Når der ikke forlængst er afsluttet adskillige vidtrækkende foranstaltninger og aftaler, er årsagen naturligvis, at grænsen for enigheden er særdeles lav, – da ønsket om at begrænse modpartens magt og kontrol er større end en tilsyneladende sammenfaldende interesse. De forenede Stater har i sin politik over for Sovjetunionen med hensyn til at begrænse og modgå denne stats kontrol og indflydelse forsøgt at prøve nye veje, som bl. a. har givet sig udtryk i Vietnampolitikken og på det strategiske område ved »flexible response« og udviklingen af Polarisubådsstyrkerne, som i nogen grad har overflødiggjort De forenede Staters verdensomspændende basesystem. Den nye politik har imidlertid også ført frem til demonstrative aftaler som atomprøvestoptraktaten.

Denne politik har De forenede Stater villet videreføre i spredningssagen, men har foretrukket at lade Forbundsrepublikken, som ikke fik den ønskede – og fra amerikansk side foreslåede MLF, få relativt frie tøjler til at fremkomme med argumenter, som det ikke var USA ukært at få præsenteret for Sovjetunionen. Ikke sådan at forstå, at De forenede Stater i denne sag har *ledet* den vesttyske politik. Forbundsrepublikken må nødvendigvis i konsekvens af sin placering, sine ressourcer og sine intentioner føre en politik som går mod økonomisk, teknisk og politisk diskrimination. Den må, som det vigtigste holde døren åben for en europæisk atomstyrke som en

[63]) *Grewe, Wilhelm G.:* Über den Einfluss der Kernwaffen auf die Politik, Europa Archiv, 3, 10. 2. 1967, pag. 93.

langsigtet målsætning, men med europæisk forståelse i vesttysk forstand: i nær tilknytning til De forenede Stater. MLF-tanken lever videre i denne forklædning.

Ved at lade Vesttyskland spille rollen som »der böse Geist, der stets verneit« har De forenede Stater hermed opnået to kanaler, hvorigennem der kan kommunikeres med Sovjetunionen. Dels en direkte kanal – som ved direkte forhandlinger over for verdens øvrige stater kan manifestere den kendsgerning, at det er på de vilkår, som disse to stater kan blive enige om skal være gældende, at verdenssamfundet skal videreføres. Dels en indirekte kanal, som gennem Forbundsrepublikken markerer standpunkter, som De forenede Stater kan argumentere med at måtte tage hensyn til. For Sovjetunionen gælder, at de stadige og kraftige angreb på Vesttyskland giver mulighed for på samme tid indirekte at præcisere sine synspunkter i og videreføre øst-vest konflikten, samtidig med muligheden af direkte at være konfronteret med De forenede Stater i vigtige forhandlinger.

VESTTYSKLAND – DE FORENEDE STATER

Hermed være ikke sagt, at de standpunkter, som Vesttyskland har fremført i antispredningstraktatspørgsmålet, som nu synes at være på vej til en konkret forhandlingsløsning, umiddelbart har været behagelige eller acceptable for De forenede Stater. Vesttyskland har inden for sine begrænsede muligheder søgt at udnytte situationen bedst muligt til egen fordel – med stadig hensyntagen til forholdet til De forenede Stater. Den vesttyske NATO-ambassadør har udtrykt forholdet på denne måde: »Vi har slet ikke andet valg end at opretholde den hidtidige situation i de kommende år: det vil sige beskyttelsesforholdet til De forenede Stater«[64]).

Det, Forbundsrepublikken har forsøgt, har været at fastholde De forenede Stater til deres tidligere politik over for Sovjetunionen og som følge deraf over for Tysklandsproblemet, et forsøg, som imidlertid ikke har kunnet gennemføres. Det har været Vesttyskland, som har måttet tilpasse sig til De forenede Staters politik, ikke omvendt. Vesttyskland har måttet acceptere den såkaldte afspændingspolitik mellem De forenede Stater og Sovjetunionen, som den har givet sig udtryk i atomprøvestoptraktaten, den direkte kommunikationslinie mellem Washington og Moskva (»The hot line«,

[64]) I forbindelse med beskæringerne af det vesttyske budget fremstod forslaget om reduktion af forbundsværnet med 60.000 mand. Reduktionen bliver imidlertid kun på 6000 mand (FAZ, 5. december 1967). Under forbundskansler Kiesingers besøg i De forenede Stater i august 1967 gjorde han over for pressen rede for forsvarsbudgettet. Udgifterne til forsvaret var ikke beskåret, men derimod forsvarsministeriets forventninger. Der er i virkeligheden tale om en stigning i året 1967–68: 1.1 %, 1968–69: 7.5 %, 1969–70: 6.0 %. (Kilde: Europa Archiv, 18, 25. 9. 1967, pag. D 416).

som senere har fået efterfølgere i tilsvarende linier til London og Paris – men ikke til Bonn), traktaten om fredelig udnyttelse af det ydre rum og nu senest antispredningstraktaten. Vesttyskland har måttet acceptere De forenede Staters østpolitik og måttet understøtte Vietnam-politikken. På det strategiske område har Vesttyskland måttet tilpasse sig de vekslende amerikanske opfattelser. På det militære og økonomiske område har Vesttyskland ganske vist opnået kompromisser i valutaudjævningskravene fra De forenede Stater, men man føler sig ikke frit stillet med hensyn til militærets størrelse. De store nedskæringer i de tyske statsbudgetter for de kommende år måtte nødvendigvis også ramme de militære udgifter. Det var imidlertid vigtigt for forbundsregeringen over for De forenede Stater at fremhæve, at denne nedskæring ikke var ensbetydende med en svækkelse. Regeringen har flere gange påpeget, at der var enighed om, at Forbundsværnets kampstyrke skulle bevares, og at der ikke skulle gives afkald på »Mitbeteiligung an dem System atomerer Träger«.

GENFORENINGSPOLITIK

I indledningen er de væsentlige træk i Forbundsrepublikkens genforeningspolitik omtalt. Her skal kort gøres rede for genforeningsspørgsmålet som et internationalt problem. Det er blevet fremhævet, at den mulige genforening af det delte Tyskland er et problem, der ikke alene afgørende vedrører Vesttyskland og Østtyskland, men også er overordentlig betydningsfuldt for de vestlige allierede og for hele Europa. Løsningen på »Det tyske spørgsmål« eller »Det tyske problem« tildeles en høj placering inden for de europæiske staters erklærede politik, og problemet er blevet et begreb i den europæiske og atlantiske politik, som har fået næsten mytisk karakter. Men hvilke lande ønsker i realiteten dette problem løst? Det er karakteristisk, at alle de implicerede stater har deres løsninger, som sætter vilkår for en genforening, som er uforenelig med modpartens intentioner. Vigtigt i problemstillingen er, at Tysklandsproblemet er *underordnet* bipolariteten, er en del af modsætningsforholdet mellem de to supermagter, og kun en helt afgørende ændring i disse magters gensidige forhold kan bevirke en ændring i de tyske forhold. Under denne synsvinkel må problemet betragtes, og under denne synsvinkel betragtes problemet også af de implicerede landes regeringer.

Derfor erkender – ikke alene Tysklands tidligere modstandere under anden verdenskrig – men også de eksisterende tyske stater, at genforeningsspørgsmålet er et langsigtet og et fjernt mål. Når genforeningen ønskes, argumenteres med, at en varig fred i Europa ikke er opnåelig med mindre der tilvejebringes en samling af de to tyske dele. Det er karakteristisk, at den nye vesttyske regering officielt erkender, at »det tyske spørgsmål ikke

kan løses i øjeblikket«[65]). At dette skulle betyde en passivitet fra vesttysk side med henblik på at nå frem til målet, er på den anden side udelukket. Synspunkterne samles i udenrigsminister Brandts tale den 6. oktober 1967, hvori han præciserede, at det tyske folks selvbestemmelsesret ikke var et aktuelt dagsordenspunkt for den praktiske politik[66]). Det hed videre, at sammenføjningen af Tysklands to dele var en historisk proces, men at den på den anden side nødvendigvis skulle påbegyndes. Fra østtysk side fremhæves, at for at en genforening kan finde sted, må en gennemgribende ændring af samfundsforholdene finde sted i Vesttyskland. Dette forudses at blive en langvarig proces. Tilmed understreges det, at Østtyskland ikke er villig til at give afkald på nogle af de resultater, som landet har opnået med hensyn til samfundsforhold og struktur.

Men enighed om *målet:* genforeningen af det delte Tyskland, er formelt til stede. Således understregedes i kommuniqueet fra NATO-rådets ministermøde i december 1966 i lighed med tidligere udtalelser og erklæringer, at yderligere bestræbelser for at nå frem til en fredelig løsning af det tyske problem var nødvendig for at opfylde de tyske folks grundlæggende ret til genforening[67]). Ved Warszawapagtens topmøde i Bukarest i juli 1966 fremkom en række erklæringer om grundlæggende holdninger til internationale problemer. I denne Bukarest-deklaration siges, at vejen til en genforening af de to tyske stater må gå gennem en afspænding og gennem en gradvis tilnærmelse mellem de to tyske stater i forbindelse med aftaler om nedrustning af Tyskland og af Europa. Det genforenede Tyskland forudsættes at være virkelig fredeligt og demokratisk og må aldrig blive en trussel mod sine naboer og mod freden i Europa. Disse krav indebærer, *at* den vesttyske samfundsstruktur skal ændres, *at* Vesttyskland må begynde med at anerkende Østtyskland, *at* anerkende de eksisterende grænser i Europa og endelig *at* det samlede Tyskland bliver et militært svækket og et neutralt område, som aldrig får adgang til kernevåben. I disse betingelser ligger i realiteten, at genforeningen ikke kan opnås under de eksisterende internationale forhold.

Ingen af de østeuropæiske lande vil være interesseret i en samling af Øst- og Vesttyskland, som ville betyde en enorm industriel og befolkningsmæssig koncentration, der med et slag ville skabe en storstat i Europas centrum, der ville være alle andre europæiske stater bortset fra Sovjetunionen overlegen. Derfor fremhæves de for vestmagterne ganske uacceptable betingelser for en genforening. Man ved, at en genforening er utænkelig – men tilslutter sig kravet på lignende måde som de fleste stater tilslutter sig kravet om almindelig og fuldstændig nedrustning. Det er målsætninger i den internationale

[65]) Udtalelse af forbundskansler Kiesinger den 14. juni 1967, FAZ, 15. juni 1967.
[66]) FAZ, 7. oktober 1967.
[67]) Europa Archiv, 2. – 25. 1. 1967, pag. D 42.

politik, som – med vidt forskellige udgangspunkter – og med vidt divergerende betingelser – er accepteret af begge supermagter – og som derfor er blevet international norm.

Sovjetunionen er lige så lidt interesseret i en genforening på vestlige vilkår som de østeuropæiske stater. Men Sovjetunionen har i kraft af sin større handlefrihed mulighed for i en kommende forhandlingssituation at benytte momenter i genforeningspolitikken som handelsobjekter.

For vestmagternes vedkommende er billedet ikke væsentligt anderledes. Ingen vesteuropæiske stater synes at være interesseret i en genforening, som i sig selv kunne indebære og måtte indebære et mindsket amerikansk, engelsk og fransk engagement i og kontrol af det tyske område. For Frankrig og England ville et samlet Tyskland frem for de øvrige lande være en belastning af samme grund, som er anført for de østeuropæiske lande.

En tysk genforening ligger alene i hænderne på supermagterne. Kun disse er i stand til at »løse« det tyske spørgsmål, og fremdeles er det disse stater som afstikker linierne for de to Tysklandes placering i international politik.

NY VESTTYSK UDENRIGSPOLITIK

Men er der i de seneste år ikke skabt et grundlag for en ny politik, som er blevet afgørende udnyttet af den nye regering – den »nationale« regering bestående af de to store partier, socialdemokrater og kristelige demokrater? Er der ikke begyndt en ny epoke i den tyske og europæiske historie fra efteråret 1966, hvor kursen for den vesttyske udenrigspolitik for første gang bestemmes af Forbundsrepublikken selv?[68]). Denne opfattelse er baseret på den argumentation, at medens den tyske politik tidligere gav udtryk for, at genforeningspolitikken kom frem for alt – og dermed kunne blive et middel til afspænding – er forholdet efter udviklingen i de to supermagters indbyrdes politik og deres allieredes begyndende frigørelse, at Vesttyskland har indset, at *afspændingspolitikken* må komme i første række og blive *midlet* til genforeningen. Vesttyskland skal efter denne opfattelse i stigende grad have indset, at ved en videreførelse af den gamle politik opnås kun en større grad af udenrigspolitisk isolation – og at hvis de nationale mål skal nås – først og fremmest en ændring af status qvo i Europa i retning af et samlet Tyskland – må Vesttyskland i stigende grad føre sin egen selvstændige politik, baseret på tilnærmelse og afspænding.

Men er noget afgørende nyt indledt med regeringen Kiesinger-Brandt-

[68]) Denne argumentation er stærkest ført frem i et klart og velargumenteret studie af *Martin Sæter:* Okkupation, Integration, Gleichberechtigung (se litteraturoversigten). Sæter har uddybet dele af sin argumentation i en afhandling i Cooperation and Conflict: »Change of Course in German Foreign Policy«, II, 1967, pp. 82–101.

Wehner-Strauss? Det er blevet fremhævet, at den nye tyske regering har stukket linierne ud for følgende politik: at overvinde immobilismen i tysk politik, at styrke forbindelserne til Washington og Paris, at støtte Englands optagelse i EWG, at fremme europæisk integrationspolitik, at fremme og normalisere forbindelserne til de østeuropæiske lande og endelig at etablere tekniske samtaler mellem de to dele af Tyskland. Denne konstatering giver næppe anledning til at fastslå noget afgørende brud med den tidligere politik – men viser fortsat en række af de – ofte hinanden modsigende målsætninger – som Forbundsrepublikken må fremkomme med. Det afgørende i nyformuleringen ligger i afspændingspolitikken og i østpolitikken.

AFSPÆNDINGSPOLITIKKEN

»Regeringen vil engagere sig stærkere i afspændingspolitikken«, slår den vesttyske udenrigsminister fast i et interview i januar 1967, idet han fremhæver, at dette engagement også vil være en forudsætning for fremskridt i det tyske spørgsmål[69]). Herved får det meget vage afspændingsbegreb prioriteten frem for genforeningen. Udenrigsministeren går så vidt som til at fastslå, at for den tyske regering er viljen til fred og til forståelse mellem folkene dens første bud og grundlag for dens udenrigspolitik. Men her er ikke formuleret en ny og selvstændig politik. Snarere er der tale om en tilpasning til den politik, som De forenede Stater gennem længere tid har gennemført. Vesttyskland er fortsat ej heller villig til at fremhæve sin politik som nye og selvstændige skridt. Det hævdes ganske vist, at de »europæiske folks« politik med hensyn til afspænding ikke alene har et komplementært forhold til De forenede Staters og Sovjetunionens politik – men også »verdenspolitisk besidder egen kvalitet«[70]). Men grænserne går ved afhængigheden til NATO og dermed til De forenede Stater. Den tyske afspændingspolitik kan følgelig ikke forstås således, at den underkender og svækker NATOs rolle. Der er ikke tale om, at Tyskland nu skulle forestille sig en isoleret løsning på det tyske spørgsmål. Denne politik skal fra et vesttysk standpunkt forstås på den måde, at inden for den vestlige alliance skal bestræbelserne være fælles, og den må tolkes bl. a. ud fra, at Vesttyskland i længden er utilfreds med rollen som det eneste land, der ikke mærker noget til Sovjetunionens afspændingsønsker. Derfor ønsker Tyskland, at afspænding mellem øst og vest kun bør være mulig, hvis den principielt og faktisk omfatter alle stater i alliancen[72]). Blandt andet af denne grund

[69]) Welt am Sonntag, 8. januar 1967.
[70]) Europa Archiv, 4, 25. 2. 1967, p. D 81.
[71]) *Willy Brandt:* »Entspannungspolitik«. Aussenpolitik 8. august 1967, pag. 452.
[72]) Samme, pag. 450.

ønsker Vesttyskland at være med i den politik, som klart kom til udtryk i præsident Johnsons tale i oktober 1966, hvor USA tog afstand fra den tidligere linie, at afspænding skulle ske gennem en genforening.

ØSTPOLITIKKEN

Med hensyn til østpolitikken, som omfatter forholdet til de østeuropæiske stater, til DDR og til Sovjetunionen, er det vanskeligt også her at komme uden om, at en væsentlig baggrund for denne er påvirket af ønsker om en tilpasning til amerikansk politik. Som en videreførelse af den demonstrative samarbejds- og afspændingspolitik mellem supermagterne efter Cubakrisen er den amerikanske øst-politik blevet ændret – en ændring, som i stigende grad er blevet accepteret af de fleste NATO-lande, men sidst af Forbundsrepublikken.

Præsident Johnson skrev i 1964 i »My Hope for America«, at De forenede Stater ville fortsætte med at slå broer over den afgrund, som skiller USA fra Østeuropa, broer af handelsmæssig art, tankeudvekslinger, besøg og menneskelige forbindelser. Målet for østpolitikken var at vise, at de bedste udsigter for Østeuropas fremskridt lå i udvidede forbindelser til Vesten. Denne politik er blevet fulgt op af bestræbelser mod rent politiske forbindelser.

I forholdet til DDR har De forenede Stater ikke anvist nogen vej, men har på dette punkt overladt eventuelle initiativer til Forbundsrepublikken. Den nye regeringspolitik med ønsket om forøgelse af de menneskelige, kulturelle, tekniske og handelsmæssige forbindelser til Østtyskland har imidlertid fået en formel godkendelse i forbindelse med NATO-rådsmødet i december 1966, hvor et særligt udvalg bestående af De forenede Stater, England og Frankrig gav Forbundsrepublikken rygdækning for disse bestræbelser.

Denne procedure er i realiteten et eksempel på Forbundsrepublikkens begrænsede handlefrihed. Den nye udenrigsminister fremhæver, at regeringen har vundet lidt, men ikke meget mere bevægelsesspillerum i udenrigspolitisk henseende. Dette lidet er rimeligt i forhold til de noget ændrede udenrigspolitiske vilkår – men det er karakteristisk nok hovedsagelig netop inden for relationerne til DDR, hvor en række problemer, som Willy Brandt formulerer det, »er placeret inden for eget ansvarsområde, og kan hverken skydes over på vestmagterne eller på Sovjetunionen«[73]).

Over for Sovjetunionen har Vesttyskland sine største vanskeligheder. Det er ikke muligt for Forbundsrepublikken at følge den amerikanske politik på dette område. Den omtalte rolletildeling og –anvendelse forhindrer det. Skønt Forbundsregeringen nu mere betingelsesløst end tidligere går ind for

[73]) Brandt i interview med Welt am Sonntag, 8. januar 1967.

forbedring af forholdene til Sovjetunionen, har den måttet erkende, at under de nuværende vilkår er det ikke muligt at få samtaler – endsige konkrete forhandlinger i gang.

Østpolitikken, som den er blevet erklæret og gennemført af den nye koalitionsregering, er således hverken ny eller selvstændig. Udenrigsminister Schröder erklærede allerede 13. aug. 1966 at forbedrelse af relationerne til Østeuropa var en væsentlig målsætning for vesttysk udenrigspolitik. Men den nye regering har demonstrativt ønsket at vise dels sin bevægelighed og dels sin vilje til initiativ. Der er ikke tale om en ny politik, ej heller når den nye regering påpeger, at østpolitikken ikke er et lune, men en ny konstans i den tyske udenrigspolitik. Regeringen Kiesinger-Brandt har videreført tidligere regeringers tilpasningspolitik til de nye vilkår i den internationale politik, som afstikkes af De forenede Stater og Sovjetunionen.

NYE VILKÅR FOR VESTTYSKLAND

Hvad er da de nye vilkår? Er situationen den, som udenrigsminister Brandt har fremhævet i en artikel om afspændingspolitik, at politikken i Europa ikke mere alene og heller ikke i første linie bestemmes af konfrontationen mellem to militærblokke?[74]). Det er rigtigt, at de to militære organisationer NATO og Warszawapagten har andre opgaver end i 1950'erne. Blandt NATOs funktioner tales nu om at gøre organisationen til et afspændingsredskab over for Østlandene. Det er rigtigt, at på en række punkter er forbindelsen mellem Østalliancens og Vestalliancens lande blevet ændrede, dels med nye strategiske doktriner med vægt på krigsforhindring – og på »crisis management«, dels med nye politiske opfattelser, som går i retning af større samarbejde også på det bilaterale plan. Men det rokker ikke ved den kendsgerning, at konfrontationen mellem supermagterne fortsat spiller den afgørende rolle for de politiske forhold i Europa. Selv om troppereduktioner har fundet sted både fra engelsk og amerikansk side – og visse ændringer også foretages i samme retning fra vesttysk side – selv om den amerikanske strategi i stigende grad lægger vægt på forestillinger om hurtig transport af kampklare styrker fra USA og England til Vesttyskland – som ligger i Big-Lift og Rotations-strategien – er der ikke tale om noget militært disengagement i dette område. I september 1966 opgav McNamara, at NATO-stridkræfterne i Europa i alt havde 7000 atomsprænghoveder – ensbetydende med en stigning på 100 pct. i forhold til 1961. Også på østlig side har der fundet en udbygning af militærapparatet sted på en række områder – fra 1961 særlig inden for raketsystemerne.

[74]) *Brandt,* Entspannungspolitik, pag. 449.

Alene i Østtyskland befinder sig 90 raketbatterier af typen jord til luft[75]). Men i sig selv er opretholdelsen af militærorganisationerne i deres nuværende form ikke en absolut nødvendighed for at sikre de to supermagters interessesfære i Europa. En række forhold viser imidlertid, at for vestorganisationens vedkommende anses dens eksistens fortsat at være hensigtsmæssig. I forholdet til Tyskland har alliancen for De forenede Stater tjent visse funktioner og formål. Fra officiel amerikansk side argumenteres med, at en af de vigtigste grunde til fortsættelsen af alliancen netop er Tyskland. NATO har givet, hævdes det, Vesttyskland sin frihed og sine fredelige og harmoniske forhold til sine europæiske naboer. Alliancen har muliggjort et passende tysk militært bidrag til forsvar for alliancens område. Og det er endelig alliancen, som gennem tilstedeværelsen af allierede tropper i Tyskland som både har muliggjort Vesteuropas kollektive forsvar – og som har manifesteret de allieredes fortsat eksisterende forpligtelse, en forpligtelse som sluttelig skulle føre frem til en fredsordning i Mellemeuropa og til Tysklands genforening[76]).

EN EUROPÆISK SIKKERHEDSKONFERENCE

For Tyskland er realiteten imidlertid den, at medlemsskabet af NATO hverken har bragt det genforening eller ligeberettigelse. Men en vigtigere realitet er den, at Forbundsrepublikken ikke har haft alternative muligheder. Der har intet valg været at træffe. Man har måttet acceptere de vilkår, som har været givet, og det har ligget uden for – og ligger fortsat uden for Tysklands muligheder at ændre disse vilkår. En gennemgang af de hidtidige forhandlinger om Tysklandsproblemet er da også en lang demonstration af dette forhold, skønt argumenterne og forslagene har været forskellige.

I øjeblikket er ønsket om en europæisk sikkerhedskonference et centralt punkt på Sovjetunionens og de østeuropæiske staters forhandlingsprogram. I Bukaresterklæringen gøres rede for denne tanke, som skulle føre frem til en deklaration om samarbejde og til at fremme og konsolidere den europæiske sikkerhed. Deklarationen skulle forpligte til at fremme freden, løse stridsspørgsmål ved fredelige midler, til rådslagninger og informationer, til videnskabeligt, økonomisk, teknisk og kulturelt samarbejde.

Sikkerhedskonferencetanken er et politisk udspil, som blandt de vestallierede har fået en ikke særlig positiv modtagelse. Således er De forenede Statens deltagelse – som af de fleste vesteuropæiske lande anses for væsentlig – uklart formuleret i oplægget om konferencen. Fra vesttysk side er man bekymret for, at en sådan sikkerhedskonference vil være et instrument

[75]) *Gasteyger, Curt:* »Probleme und Reformen des Warschauer Pakts« Europa Archiv, 1, 10. 1. 1967, pag. 3.

[76]) McNamaras tidligere citerede redegørelse, note 15.

til at fremme og konsolidere den eksisterende status qvo, som vil ske på sovjetiske vilkår. Forbundsregeringen er fortsat af den mening, at kun en fredskonference mellem de fire »beskyttelsesmagter« for Tyskland kan »løse« det tyske spørgsmål.

Den vesttyske regering nævner dog muligheden af et europæisk sikkerhedssystem. Vesttyskland er her villig til at give afkald på kernevåben, give afkald på voldsanvendelse og at gennemføre en reduktion af tropper. Det er karakteristisk, at det er foranstaltninger, som er uden politiske omkostninger, idet disse tilbud i vidt omfang eksisterer som realiteter.

Sovjetunionen ved, at en sådan konference hverken for De forenede Stater eller for Tyskland kan være en acceptabel vej. I sit bipolære forhold er Sovjetunionen næppe interesseret i et stærkt politisk samarbejde mellem Øst- og Vesteuropa, men ønsker snarere at bidrage til at fastlåse stormagtskonfrontationen i Europa. Visse forskere mener endog, at Sovjetunionen har en vis interesse i at bevare den amerikanske tilstedeværelse i Europa, som i den øjeblikkelige situation skulle virke stabiliserende[77]). Det er dog næppe tænkeligt, at Sovjetunionen nærer en større frygt for Forbundsrepublikken end for De forenede Stater. Derfor er alle tanker om, at Sovjetunionen hellere ser amerikanske kernevåbens tilstedeværelse i Europa end en selvstændig tysk styrke næppe holdbare. Vesttyskland har ikke mulighed for at føre en sådan politik, og Sovjetunionen er helt klar over – og udnytter selv – Tysklands rolle inden for det dominerende system og i international politik i almindelighed. Den sovjetiske politik er fremdeles primært rettet imod De forenede Stater – og ønsker inden for dette mønster en kraftigere fiksering af den tyske deling, på længere sigt et bortfald af NATO, en politik, som i sidste instans kan føre til en adskillelse af De forenede Stater og Europa.

3. Konklusioner

På grundlag af det gennemgåede materiale sat i relation til opfattelsen af det nuværende internationale systems virkemåde og funktion er jeg nået frem til en række konklusioner, som er statiske derved, at de kun vedrører den eksisterende situation. De er fremsat i fuld bevidsthed om, at nye politiske beslutninger i det dominerende system meget vel kan bevirke store ændringer i Vesttysklands placering og muligheder i international politik.

1. Vesttyskland er en stat uden reel selvstændighed i udenrigspolitisk henseende. Den er et kontrolleret område, og dens beskyttelses- og kontrolmag-

[77]) *Buchan, Alastair:* »NATO-Krise und europäische Entspannung.« Europa Archiv, 9, 10. 5. 1967, pp. 301–312.

ter har både formel og reel mulighed for påvirkning af den vesttyske indenrigspolitik, dens forsvars- og udenrigspolitik.

2. Vesttyskland er som produkt af afslutningen af anden verdenskrig og den deraf følgende etablering af et dominerende internationalt system med Sovjetunionen og De forenede Stater som supermagter, tildelt en rolle i international politik, som Forbundsrepublikken i vidt omfang er uden indflydelse på. Denne rolle har været afhængig af bipolaritetens forskellige faser

3. Vesttyskland har måttet acceptere dette rollesystem, idet hele den vesttyske stats eksistens har været afhængig af evnen og viljen til tilpasning til de stadigt skiftende vilkår.

4. Vesttysklands mulighed for at påvirke udviklingen i og vilkårene for det internationale system og derved muligheden for at føre en »selvstændig« udenrigspolitik har været yderst ringe, og Vesttyskland har i forholdet til De forenede Stater kun markeret særstandpunkter, hvor det har været foreneligt med den amerikanske opfattelse af Forbundsrepublikkens rolle.

5. Forbundsrepublikken har kun i ringe grad valgmuligheder og stilles derfor ikke i dilemmaer, som er Vesttysklands alene, men også de vestallieredes. En enkelt national interesse, som går ud over Forbundsrepublikkens grænser er genforeningsproblemet. Denne af alle lande accepterede målsætning er naturligvis for Vesttyskland af en særlig observans. Men Vesttyskland har vilkår for genforeningen, som er identiske med sine vestlige allieredes. Der er derfor ikke tale om inkonsekvens, når Vesttyskland har benyttet integration som et middel for at fremme en ligeberettigelse med sine vesteuropæiske partnere, skønt en vesteuropæisk integration umiddelbart synes at føre væk fra genforening. Der er derimod tale om, at den vesttyske stats eksistens har primat frem for en genforening.

6. Den tyske genforening har ingen muligheder inden for det nuværende internationale system. Ingen lande har det som en primær målsætning. Ingen lande, hverken Sovjetunionen eller De forenede Stater, De østeuropæiske eller de vesteuropæiske lande er interesseret i en genforening. Alle lande erkender den som en langsigtet målsætning, som bør ske på vilkår, der på forhånd vides at være uacceptabel for modparten. En tysk deling er for tiden permanent, som en polsk deling tidligere har været det, men derfor ikke evig. Det nuværende for tiden stabile, men antagonistiske system i Europa er etableret på det delte Tyskland.

7. Der hersker i det store hele enighed om den tyske udenrigspolitik i Forbundsrepublikken, en enighed, som har givet sig udtryk i den store koalitionsregering[78]). Politikkens fremtrædelsesformer er enerepræsentations-

[78]) Der er givetvis divergerende opfattelser i regeringen om både taktiske og principielle problemer. Brandt, Kiesinger, Wehner og Strauss repræsenterer på flere måder afvigende opfattelser, men regeringen fører naturligvis kun *en* udenrigspolitik. Dette bevirker, at forbundskansleren i enkelte tilfælde må fortolke sine ministre. Under en

kravet, ikke – anerkendelsen af DDR, fastholdelsen af doktrinen af den tyske tre-deling, herunder ikke-anerkendelsen af Oder-Neisse grænsen – samt det nære forhold til de forenede Stater, til Frankrig samt til de øvrige EWG-partnere.

8. Den nye vesttyske regering har af forståelige grunde ønsket at give indtryk af en særlig bevægelighed og en særlig vilje til initiativ. Denne politik har imidlertid ikke ført ud over, hvad forholdet til garantimagten, De forenede Stater har kunnet bære. Både i spredningspolitikken og i østpolitikken kan den vesttyske bundethed og den vesttyske accept af sin rolle påvises.

9. Vanskelighederne i vesttysk udenrigspolitik har i første række været vanskelighederne med at tilpasse sig de vekslende fremtrædelsesformer i forholdet mellem Supermagterne. Forbundsrepublikken har haft en tendens til at ønske at fastholde den amerikanske politik. Samarbejdspolitikken mellem supermagterne, som i Europa er blevet et begreb, udtrykt ved »afspændingspolitikken«, som i sidste instans er nye former for at fastholde og udbygge det dominerende system, har medført nye vilkår for tysk politik. Den tyske politik har imidlertid ikke ønsket at udnytte dette til en selvstændiggørelse eller en »nationalisering« af udenrigspolitikken, men snarere til at fastholde den amerikanske interesse i sit engagement i Forbundsrepublikken.

---

pressekonference måtte Kiesinger f. eks. fremhæve, at udenrigsminister Brandts udtalelser i Bukarest om at man i Europa må gå ud fra realiteter, måtte forstås på en sådan måde, at Brandt havde ment noget andet, end når der i den anden del af Tyskland taltes om realiteter. Det er »eine Frage der terminologischen Interpretation.« Europa Archiv, 18, 25. 9. 1967.

LITTERATURFORTEGNELSE:

Bøger:

Brodin, Katarina: Bonn och säkerheten i Europa, Stockholm 1967. (Strategisk Bulletin, årg. 3, nr. 1).

Deutsch, Edinger, Macridis and Merrit: France, Germany and the Western Alliance. New York, 1967.

Goguel, R. (red.): Die Bonner Ostpolitik. Ideologische Konzeptionen – Ökonomische Interessen – Internationale Aspekte. (DWI-Forschungshefte 3/1967), Berlin, 1967.

Goldmann, Kjell (red.): Strategi i Väst och Öst. De strategiska doktrinerna i Förenta staterna, Storbritannien, Frankrike, Västtyskland och Sovjetunionen. (Statens offentliga utredningar 1966 : 18.), Stockholm, 1966.

Grewe, Wilhelm G.: Deutsche Aussenpolitik der Nachkriegszeit. Stuttgart, 1960.

Grosser, Alfred: Die Bundesrepublik Deutschland. Bilanz einer Entwicklung, Tübingen 1967.

Hanrieder, Wolfram F.: West German Foreign Policy 1949–1963. International Pressure and Domestic Response, Stanford, 1967.

Majonica, Ernst: Deutsche Aussenpolitik. Probleme und Entscheidungen. Stuttgart 1965.

Mehnert, Klaus: Der deutsche Standort. Stuttgart, 1967.

Pedersen, Ole Karup: Tendenser i international politik efter 1945. Fra fast til løs bipolaritet. København, 1967.
Rastén, Adolph: Tyskland – hvad nu. København, 1967.
Richardson, James L.: Germany and the Atlantic Alliance. The Interaction of Strategy and Politics. Cambridge, Massachusetts, 1966.
Schulz, Eberhard: An Ulbricht führt kein Weg mehr vorbei. Provozierende Thesen zur deutschen Frage. Hamburg, 1967.
Schuster, Rudolf: Deutschlands staatliche Existenz im Widerstreit politischer und rechtlicher Gesichtspunkte, 1945–1963. München, 1963.
Schwarzkopf, Dietrich und von Wrangel, Olaf: Chancen für Deutschland. Politik ohne Illusionen. Hamburg, 1965.
Strauss, Franz-Josef: Entwurf für Europa. Stuttgart, 1967.
Sæter, Martin: Okkupation, Integration, Gleichberechtigung. Eine Analyse der deutschen Frage. Oslo, 1967.
Sæter, Martin: Tyskland och det nya Europa. Stockholm, 1967. (Världspolitikens dagsfrågor, 1967, nr. 9).
Vali, Ferenc A.: The Quest for a United Germany. Baltimore, 1967.
Vogelsang, Thilo: Das geteilte Deutschland. dtv – Weltgeschichte des 20. Jahrhunderts, Band 11. München, 1966.
Willis, F. Roy: France, Germany and the New Europe 1945–1963. Stanford, 1965.

Aviser m. v.:

Fankfurter Allegemeine Zeitung.
Neues Deutschland.
Die Welt.
Die Zeit.

Tidsskrifter m. v.:

Archiv der Gegenwart.
Aussenpolitik.
Bulletin des Presse- und Informationsamtes der Bundesregierung.
Deutsche Aussenpolitik.
Europa Archiv.

Dokumenter m. v.:

Auswärtiges Amt (udg.): Die Bemühungen der Deutschen Regierung und ihrer Verbündeten um die Einheit Deutschlands 1955–1966. Bonn, 1966.
Siegler, Heinrich: Dokumentation zur Abrüstung und Sicherheit, Band I (1945–59), Band II (1960–1963), Band III (1964–65), Band IV (1966) udgivet Bonn henholdsvis 1964, 1965, 1966 og 1967.
Deuerlein, Ernst (udg.): DDR – Geschichte und Bestandaufnahme, München, 1966.
Jacobsen, Hans-Adolf und Stenzl, Otto (udg.): Deutschland und die Welt. Zur Aussenpolitik der Bundesrepublik, 1949–1963.
The Institute for Strategic Studies: The Military Balance. Udgives årligt, London.